

259 ф.

06 208 25810

ЛИС МИКИТА

З німецького переробив
ІВАН ФРАНКО.

ДРУГЕ ПЕРЕРОБЛЕНЕ І РОЗШИРЕНЕ ВИДАННЯ.

У ЛЬВОВІ 1896.

Накладом руського Товариства педагогічного.

З друкарні Наукового Тов. імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Львівська друкарня
Товариства педагогічного

2/T
1-630

Пісня перша.

—•—
Надійшла весна прекрасна,
Многоцвітна, тепла, ясна,
Мов дівчина у вінку;
Ожилі луги, діброви,
Повно гамору, розмови
І пісень в чагарнику.

Лев, що цар є над звірями,
Пише листи з печатками,
Розсилає на весь світ:
„Час настав великих зборів!
Най зійдеш до царських дворів
Швидко весь звірячий рід.“

Ось ідуть вони юрбами,
Мов на відпуст з корогвами —
Все що виє, гавка, квака;
Лиш один мов і не чує,
В своїм замку знай ночує
Лис Микита, гайдамака.

Ой не даром він ховаєсь!
Знає сумління обзиваєсь:
„Кривдив ти звірячий люд!“
Тимчасом в своїй столиці
Цар засів поруч цариці,
Щоб творити звірям суд.

Перший вийшов Вовк Неситий.
„Царю, — каже, — від Микити
Вже й життя мені нема!
Діток моїх бє, кусає,
А Вовчицю обмовляє
Так що й повідать дарма!“

„А й мене — хібаж то чесно? —
Як він хитро і облесно
Мало в гріб раз не вігнав!
Се було ще того разу,
Як я з царського указу
Мировим суддею став.

„От до мене вбіг Микита:
„Вовче, справа знаменита!
Штири Барани є тут.
Їм лишила ся по батьку
Гарна частка поля в спадку,
І на твій здають ся суд.

„Бачиш, почали сварить ся,
Ані руш їм поділить ся —
Геометри в них нема.
Я веду їх в сюю нетру:
Будь їм ти за геометру, —
Праця буде не дарма.““

„Втішивсь я — нема що крити.
Бачте, Баранів мирити
Дуже люблю я над все:
Як їм зроблю справу в поли,
То вам жаден з них ніколи
Вже рекурсу не внесе.

„От я швидко збираю ся,
З Баранами витаю ся —
Хлопці повні, як стручки!
„Ну-бо, хлопці, поспішімо,
На той спорний ґрунт ходімо!
Маєте пальки, дрючки?“ “

„„Все є, — кажуть, — все готове!“ “
Вийшли в поле Баранове,
Стали мірять — ні, не йде!
Тут за много, там за мало,
В шир не хочуть, вздовж не стало,
Бо тут лінше, там худе.

„Далі каже Лис Микита:
„Тут одна лиш стежка бита
Вас до правди заведе.
Вовче, стань на середині,
А з них кождий в сій хвилині
На ріг ниви най іде.

„Станьте й стійте там спокійно,
Кждий уважай подвійно!
Як я крикну: раз, два, три, —
То з вас кождий без уговку
Як найшвидше к пану Вовку
Що є сили просто дри!

„„Хто найшвидше дочвалає,
Вовка з місця геть зіпхає,
Мати-ме найбільшу часть.
Зрозуміли?“ “ „Зрозуміли!“ “
„„Ну, ставайтеж, і до ціли
Най вам Бог добігти дасть!“ “

„В середині став я радий,
Не доміркував ся зради,
А Микита на межі
Аж у собі радість тисне —
Як не гаркне, як не свисне:
„Раз — два — три! А враз біжи!““

16
„Як вони там кляті бігли,
Як доскочили до ціли —
Я не тямлю. Се було
Ніби грім — таке страшенне
Разом гопнуло на мене
В зад, в оба боки, в чоло.

„Штири Барани від разу
Мої кости на логазу,
Бачило ся, потовкли:
Я лиш зіпнув, закрутив ся,
Тай на землю покотив ся,
Очи кровю заплили.

„Та прокляті Бараниська
Не вважають, що смерть близька,
Що зомлілий я лежу:
Сей рогами з відси пхає,
Той в противний бік штовхає,
Щоб посунути межу.

„Довго ще так правувались,
Що хвилини розбігались,
Тай рогами в мене бух!
А Микита, той собака,
Реготавсь, аж лазив рака,
Що так з мене перли дух.

„І були б за нюх табаки
Там на вічну ганьбу таки
Вовка вбили Барани,
Та дав Бог, моя Вовчиця
Там надбігла подивить ся, —
Аж тоді втекли вони.“

Гектор, цуцик, неборака,
Став на лапки тай балака:
„Царю, страже наших прав!
Ковбаси я мав шматочок,
Тай сховав єї в куточок, —
Лис і тую в мене вкрав!“

Кіт Мурлика скочив жваво:
„Бач, яке собаче право!
Ковбаса була моя!
Що Лис злодій, я не спорю,
Але ковбасу в ту пору
В ковалихи викрав я!“

„Чиста правда, що й казати —
Рись почав так промовляти, —
Лис Микита злодій є.
Він сумліне, честь і віру
За дриглі, горівки міру
Без вагання продає.

„Таж то нехрист, таж то Юда!
Патріот — у него злуда!
Хто-ж добра б від него ждав?
Знаю я єго натуру!
Він царя б жидам на шкуру
За свинини фунт продав.

„Заяць ось — душа почтива,
Як живе, той з-добрадлива
Зла нікому не хотів.
Ну, пішов він до Микити,
Той, бач, мав його навчити
Тропарів і кондаків.

„Ой, гірка була наука!
Лис від разу взявсь до бука, —
А прийшли на пятий глас,
Він струснув Зайця мов грушу,
Був би витряс з него й душу,
Як би я його не спас.“

Аж ось виступив до трону,
Щоб взять Лиса в оборону,
Стрий єго, Борсук Бабай.
„Добре то старі казали:
Жди від ворога похвали!
Що тут наплели, гай, гай!

„І не встид же вам, Неситий,
Власну ганьбу розносити,
Відгрівати давню плісень?
А ви красше б нагадали,
Як ви з Лисом мандрували, —
То правдива, сьвіжа піснь.

„Вірним другом був Микита,
Але ваша злість неси́та
Злом платить найліпшу річ.
Раз ото степами йшли ви,
Голод мучив вас страшливий,
Хоч коліна власні їдж!

Аж тут чути: „Гатьта! вісьта!“
Їде шляхом хлоп до міста,
З рибою на торг мабуть.
„Гей— Лис каже, — мисль щаслива!
Брате, буде нам пожива,
Лишь гляди та мудрий будь!“

„Скочив Лис з одного маху,
Бач, і впав посеред шляху,
Мов здохлій простяг лапки.
І лежить оттак простертий —
Він жеж міг пожити смерти
Від мужицької руки!

„Хлоп над'їхав — що за диво!
З воза зліз, за камінь живо,
Щоб єго добити там.
Далі бачить — він не диха!
„От мій зиск — промовив стиха, —
На клапаню буде блам.““

„Взяв Микиту за хвостину
Тай на віз між риби кинув,
Сів і їде в Божий час.
А Микита, той проноза,
Нуж метати риби з воза,
В кадці лиш лишив ся квас.

„Риб не стало, Лис мій в ноги!
Здибав Вовка край дороги, —
Той остатню щуку мене.
„Ну-бо, брате Миколайку,
Ти лишив для мене пайку?
Погодуй тепер мене!““

„О — говорить Вовк Неситий —
Осьде пай твій знаменитий!
На, смакуй, та не вдавись!“
І — зміркуй безодню злости! —
Дав йому лиш самі ости
З риб, що вкрав так сьміло Лис!

„А для Зайця річ нелюба,
Що надрав учитель чуба?
Ніби нас не драли всіх?
Хтож то бачив, щоб наука
Йшла до голови без бука?
Се розмазувать — лиш сьміх.

„А той цуцик, Гектор куций,
Сам спіймавсь на своїй штуці!
Кіт Мурлика нам сказав:
Ковбасу ту знакомиту,
За що скаржить він Микиту,
Сам він у Мурлики взяв.

„Мій братанок — муж побожний.
Всякий проступок безбожний
Є для него наче хрін.
Ось вже рік цілий минає,
Як твердий все піст тримає,
Не бере в рот мяса він.

„Я вже сам нераз журился,
Що так голодом зморився“ —
Тут урвав нараз Бабай, —
Бач, кумпанія чимала
Бог зна з відки причвалала
З криком, шумом в царський гай.

Старий Півень перед веде,
За ним по два у ряд іде,
Носять мари на плечах;
А на марах Курка лежить,
За марами весь рід біжить —
Плач і лемент, ох і ах!

Півень перед тронім царським
Крикнув тенором лицарським :
„Милосердя, царю мій!
Вся надія наша вбита!
А убійця — Лис Микита!
Най нас суд розсудить твій!

„Ми в монастирі сьвятому
Проживали й зла нікому
Не чинили. Та нераз
Бачив я, що попід брами
Лис мишкує, — все за нами
Своїм хижим оком пас.

„Я сі штуки добре знаю,
Своїм дітям повідаю :
„Стережіть ся, крий вас Біг!
В ліс мені не вибігати,
Бо там ворог наш зубатий,
Він життя вас збавить всіх.

„Аж тут раз стук стук до брами :
В волосянці перед нами
Став Микита як монах,
Повитав нас благодатю,
І з цісарською печатю
Лист отвертий мав в руках.

„Ось вам, каже, лист безпеки!
Каже цар, щоб від теперки
Між звівірями був спокій,
Щоб братав ся Вовк з Вівцями,
І щоб я на віки з вами
Був як друг, як брат, як свій!

„Бач, пустинником я став ся,
І від мяса відцурав ся,
Ім лиш зїлле й дикий мід.
Мир вам, діти! Жийте з Богом!“
І вклонившись за порогом
Він пішов собі у сьвіт.

„Ну, тут дітям я говорю :
— „Воля, діти! Можна з двору
Нам по стернях погулять!“ —
Радість, втіха, сьпів між нами!
Всі ми рушили за брами, —
Та не всім прийшлося вертати.

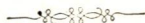
„Лиш ми вийшли, — гульк з укритя
Як не скочить Лис Микита,
Тай хахап мою дочку!
Я як крикну: Кукуреко!
Але він вже був далеко,
Вже сховав ся у ліску.

„Я кричу, мов в дзвони дзвоню...
Вірні пси за ним в погоню
Кинулись — та Боже мій!
Принесли лиш труп бездушний!...
Так той злодій непослушний
Зневажає наказ твій!“

Цар сказав: „А що, Бабає?
Дуже острий піст тримає
Твій братанок! Бачиш сам,
Як то він спасає душу!
Ні, кінець зробити мушу
Всім подібним хапунам!“

І Медведя зве Бурмила:
„Як тобі в нас ласка мила,
Друже, меч свій привяжи,
Йди до Лиса, най, моспане,
Зараз тут на суд мій стане, —
Строго-строго накажи!

„А вважай на ту падлюку,
Щоб не вдрав яку він штуку,
Бо то, брате, хитрий звір!“
— „Що, мене б він сьмів дурити?“ —
Закричав Медвідь сердитий,
Тай потяг в Микитин двір.

Пісня друга.

Гей хто в лісі не буває,
Той не бачив і не знає,
Як Микита Лис живе.
Лисовичі — славний замок,
Не один там хід і ганок,
Ям, скриток чимало є.

Лис Микита в своїй буді
Спочива собі по труді,
Аж нараз почув: Стук, стук!
Глянув — ой, небесна сило!
Аж се сам Медвідь Бурмило,
А в руках страшенний бук.

„Гей, Микито! Де він, ланець?
Виліжай! Ось я, післанець
Від саміського царя!
Наробив ти зла багато,
Злий на тебе Лев, наш тато, —
То й спокутувать пора!

„Кличе цар тебе на суд:
„Най мені явить ся тут
Лис Микита, гайдамака!
А не хоче йти в мій двір,
На тортури, під топір!
Най пропаде мов собака!“

Лис Микита счу́лив вуха,
Коло брами пильно слуха
Тих грізних медвежих слів.
„Ех, — гадає, — що-б зробити,
Сего дурня раз провчити,
Щоб так гордо не ревів!“

Хитро в шпарку зазирає,
Чи де засідки не має?
Але ні, Бурмило сам!
Ну, тоді він вийшов сьміло,
Втіхою лице горіло:
„Вуйку, ах, витайтеж нам!

„Вуйку, ви-ж се? Бійтесь Бога!
Так далекая дорога,
А такий на дворі сквар!
Ви втомились, ви без духа,
Піт вам скрізь тече з кожуха!
Щож то, наш вельможний цар

„Иньших вже послів не має,
Що найліпших посилає,
На найстарших труд валить? —
Ну, подвійно рад я тому,
Що хоч раз до мого дому
Гість так чесний загостить.

„Суд для мене — з маслом каша!
Знаю бо, що мудра ваша
Рада освітить мене.
А як ви за мене слово
Скажете, то все готово,
Царський гнів тяжкий мине.

„Вуйку, ми-ж одного роду!
З вами я в огонь і в воду!
Лиш сю нічку ще заждіть!
Гляньте, небо замрачене,
Ви втомили ся, а в мене —
Вибачте — болить живіт.“

„А се що тобі, небоже?“ —
„Ох, вуйцуню, страх негоже!
Я-ж пустинник, то й не слід
М'яса їсти. Ось і мушу,
Щоб не брать гріха на душу,
Ссати той обридлий мід.“

„Мід?! — аж крикнув пан Бурмило, —
Мід обридлий? Божа сило!
Я-ж за мід би й душу дав!
Де він? Де його купуєш?
Як мене ним утракуєш,
Вір — не будеш нарікав.“ —

„Вуйку, — каже Лис, — се жарт!“
„Жарт? Дай лиш зо три кварта,
То й присягою скріплю!
Мід, се райський корм чудовий!
Все за мід я дати готовий,
Над усе я мід люблю!“

„Га, як так, мій вуйку милий,
То ходім! хоч в мене сили
Дуже мало — що робить!
Розказ твій, то голос з неба.
Для так чемних гостей треба
Сил, здоровля не щадить.“

„Не далеко тут — ось тільки
Буде відси зо чверть милки —
Є багатий хлоп Охрім.
В него меду тьма безбожна,
Що не то що їсти можна,
Але хоч купай ся в нїм!“

„Ой! — зітхнув Медвідь Бурмило, —
Аж на серці замлоїло!
Ну, Микито, ну, біжим!“ —
Сонце сіло вже за гори,
Як добігли до обори,
Де багатий жив Охрім.

На землі там, близь города,
З дуба грубая колода
Бовваніла. Майстер Гринь
Хтів по-здовж її дупати,
То й почав з кінця вже гнати
Здоровенний в щілку клин.

З на дві пяди вже отверта
Щіль була; колода вперта
Про тото не трісла ще,
Лиш від клина заскрипіла,
Ніби зуби заціпила
Прохрипівши: Ов, пече!

„Вуйку! — шепче Лис Микита, —
Ось колода знаменита!
Ти пощупай їй під бік!
Хоч крива вона та сіра,
Та в ній меду що не міра.
Відси й я нераз волік.

„Глянь, вже темно по долині,
Хлоп давно лежить в перині,
То-ж нічого ти не бійсь!
Їж до схочу в ім'я Боже!
Я постою на сторожі!
Ну лиш, сьміло в шпарку лїзь!“

„Спасибіг тобі, небоже! —
Рік Бурмило, — стій, щоб може
Не надліз який злий дух!
Ой, вже чую запах меду!
Ти небоже стань з переду,
На до рук отсей обух!“

І за сим Медвідь Бурмило
Лаби, голову й карчило
В ту широку щіль запхав;
Лис тимчасом трах! обухом,
Клин із дуба вибив духом,
І Бурмила дуб спіймав.

— „У! — сказав дуб, — є ще сила!“
Гей, як вхопить він Бурмила,
Аж стріщав у него лоб.
— „Вуйку! — крикнув Лис Микита, —
Правда, шпарка знаменита!
Знав де мід ховати хлоп.“

А Медведя заціпило!
Стогне, сапа мій Бурмило,
Але дуб трима й трима.
Шарпнув вуйко зо три рази,
Затріщали лаби й вязи,
Але вирвати — дарма!

„Вуйку, — каже Лис, — як чую,
Дуже вам медок смакує,
Та мабуть вас муха тне!
Їжте-ж, але міру майте,
Бо як об'їсте ся, знайте:
Мід вам пупом поплине.“

Та Медведю не до меду!
Крутить задом, а з переду
Дуб держить мов у кліщах...
То він шарпне, драпне, смикне,
Далі з болю як не рикне,
Аж почули в небесах.

Лис на кпи його здійсмає.
„Бач, як вуйко мій сьпіває!
Вуйку, що за нута се?
Вуйку, вуйку, будьте тихо!
В хаті сьвітло — буде лихо!
Вуйку, хлопа біс несе!“

А Охрім, богач-мужик
Пробудив ся — що за рик?
Виглядає у квартиру —
Що за диво? При колоді
Щось чорніє... Може злодій! —
Хлоп хапає за сокиру.

Вибіг з хати, приглядаєсь :
Се Бурмило борикаєсь!...
Репет підійма Охрім:
„Гей, сюди, сусіди любі!
Ось Медвідь зловив ся в дубі!
Гей, Медведя бить біжим!“

У! Кіпить в селі тривога!
Наче ті вовки з берлога
Позривались мужики.
В чім хто був, в тім вибігає,
Що попало, те й хапає
Як оруже до руки.

Як прискочуть до Бурмида —
В сего ціп, у того вила,
В баби кочерга в руках,
А Охрім з тяжким обухом —
Кинулись на вуйка духом!
Лиш дуп-цуп! та трах-таррах!

Біль додав Бурмилі сили:
Як не шарпне — Боже милий!
Шкуру всю з чола зідрав!
Ще раз шарпнув — вирвав лапи,
Але шкуру й кіхті-драпи
Дуб немов своє забрав.

„Вирвавсь! вирвавсь!“ закричали
Люде, в ростіч поскакали,
А Бурмило трух-трух-трух,
В ліс, у корчі збіг борзенько,
Ляг та стогне так тяженько,
Мов би з него перло дух.

Аж тут лізе Лис Микита.
„Ну, вуйцуню, — мовить — сита
Вже душа? а добрий мід?
Тай гаразд ви попоїли!
Хочете, я що неділі
Справлю вам такий обід!

„Ой, а я трохи не плакав,
Як там з вами хлоп балакав:
Я гадав, що буде бить.
Ну, та бачить ся, ви чемно
З ним розстались, — дещо певно
Вам за мід прийшлося платить.

„Е, що бачу! Ви з гризоти
Вбрались ніби на зальоти
У червоні сапянці!
А сю шапочку червону
Де купили? Чи до дому
Несете її доньці?...“

Так Микита насьмівав ся,
А Бурмило лиш метав ся,
Та бурчав собі під ніс.
Аж на третій день ходою
Він з тяженькою бідою
Ледво в царський двір приліз.

Як побачив цар ясенний,
Що Медвідь такий нужденний,
То аж руки заломав.
„Гей Бурмило, любий друже,
Хто се збив тебе так дуже
Та зо шкури обідрав?“

„Царю, пане! — рік Бурмило, —
Горенько мене постигло!
Се Микита все зробив.
Через нього муки много
Я приняв, — ох, мало свого
Я жита не загубив!“

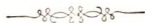
Ух! затупав цар ногою!
„Я короною ось тою
Заклинаюсь: не уйде
Сей злочинець злої муки!
Дай міні його у руки, —
То до завтра не дожде!“

Потім троха мисли ладив
І з сенатом раду радив:
Щоб Микиту взять на гак,
Постанову мав велику.
Приклика́ Кота Мурлику
І до него мовить так:

„Ти мій вірний Кіт Мурлика,
Хоч постава не велика,
Та розумний ти за трьох.
Ось тебе я шлю: піди ти
Сам до Лиса до Микити,
У єго злодійський льох.

„І кажи, щоби як стій
Він у двір явив ся мій!
Загрози йому, що гака
Не мине й тяженьких пут,
Як на суд не стане тут
Лис Микита гайдамака!“

Кіт Мурлика поклонив ся
І в дорогу спорядив ся,
Хоч по шкурі дер мороз —
Страх не рад він був тій честі,
Та що цар дав, треба нести,
Сперечати ся не мож!

Пісня третя.

—♦—
Кіт Мурлика до дороги
Добре взяв за пояс ноги,
В торбу вихав печену миш,
І лісочком, холодками —
Так на підвечірок сáмий
Він прибув до Лисовіч.

Стукнув в браму, дожидає...
Лис в кватирку виглядає.
Кіт Мурлика шапку зняв,
Поклонивсь йому низенько,
Привитав його борзенько,
Таї такі слова сказав:

„Не прогнівай ся, нанашку!
Не приніс я жадну ф'рашку,
Але царський вам наказ:
Другий раз се цар, наш владця,
Через свогого післанця
На свій суд ось кличе вас.

„Що тут довго говорити!
Дуже цар на вас сердитий,
Тож я раджу вам: ходіть!
Цар покляв ся на корону:
Як не ставитесь до трону,
То пропащий весь ваш рід“.

„Мурцю! — скрикнув Лис Микита, —
От не ждали! От візита!
Боже милий, як я рад!
Ну, ходи в мої обійми!
А про те й казати не сьмій ми,
Щоб як стій і вандрувать!

„Таж Лисиця, твоя тітка,
Так тебе видає з рідка,
Що не пустить нас під ніч.
А маленькі Лисенята,
Чиж вони пустили б брата?
Ні, то не можлива річ!

„Повечеряєм гарненько,
Проспимо ся, а раненько
Холодком — тай в божу путь!
О суд царський я не стою.
А що рад піду з тобою —
Ти про сєє певний будь!

„Он з Медведем иньше діло!
Ти розваж: прийшов Бурмило
Мов розбійник у мій двір.
Тай до мене з криком, фуком,
З величезним в лапах буком —
Я-ж малий, слабенький зьвір!“

„Ой нанашку, — рік Мурлика, —
Ласка ваша за велика, —
Але ліпше ми не ждїм!
Ніч чудова, місяць сьвітить...
Попрощайте жінку й діти,
Тай у путь як стій ходїм!“ —

„Мурцю, — каже Лис, — май розум!
Ніч не тітка, ми не возом
Будем їхать, ні літать.
Всяка погань лісом лазить,
Нуж-но хто на нас наважить!
Ні боротись, ні втікати!“

Ті слова Кота Мурлику
Кинули у дрозд велику.
„Ваша правда, — він сказав. —
Мушу на ніч вже лишити ся...
Та скажіть, щоб поживить ся,
Де би тутка що дістав?“

„Щож, не гнівайсь, Мурцю дільний!
Чоловік я богомільний,
Піст твердий держу день в день.
Та тобі вже я придбаю
Найсмачнійше, що лиш маю:
Крижку меду з'їж лишень!“

„Меду? тьфу! — відрік Мурлика. —
Най Бурмило мід той лика!
Ним мене ти не вкормиш!
Та у вашому фільварку
Чейже є де в закамарку
Хоч одна порядна миш?“

Лис Микита рік до Мурка:
„Ти жартуєш! Навіть Турка
Я-б мишиї не трактував!
Що ти видумав, небоже?
Миши їсти!... милий Боже!
Про таке я й не чував!“

„Та як ми́шпй ти бажаєш,
Мурку любий, — тут їх маєш,
Що хоть ними гать гати!
Тут у вйтовім будинку
Миший тьменна тьма, мій синку,
І близенько нам іти!“

„Ах нанашку мій наймильший,
Поведіть мене на миши!
Я на миши дуже звик!“
„Добре! Так ходиж за нами!“
І ползли бурянами
Аж де вйтів був курник.

Там в стїні діра пробита,
Нею часто Лис Микита
Нічю у курник гостив;
Вчора ще пустив він крові
Вйтовому когутові,
Аж когут і дух спустив.

Вйт зо злости счервонївши,
З когута лиш піре вздрівши
Крикнув: „Нї, вже не стерплю!
Мушу злодія зловити!“
Край вікна дав присилити
Мотузяную петлю.

Лис Микита се пронюхав
Тай говорить: „Мурку, слухай,
Як там мишки цьвіркотять,
Мов горобчики невинні!
А ось тут є дірка в глині —
Тільки влізти тай хапать!“

„А безпечно-жь тут, нанашко?

Нині о біду не тяжко,

А вийти то хитрий люд!“

„Га, — говорить Лис зрадливий, —

Хто занадто боязливий,

Най такий покине труд!“

„В середині там не був я,

І про хитрощі не чув я,

Та коли боїш ся ти,

То ходім раднійш до дому,

Повечеряєм по своєму:

Редьку й медові соті“.

Кіт Мурлика завстидав ся.

„Що, гадаєш, я злякав ся?“

До Микити він озвався.

„Страх не є котяче діло!“

І він в дірку скочив сьміло,

І шасть-прасть! в сильце спіймався.

Ой, повис він у воздухах,

Затрепавсь, та по тих рухах

Шнур ще гірш за горло стис.

Кинувсь — вдаривсь до одвірка!

А з гори, де клята дірка,

Заглядає зрадник Лис.

„Ну, що, Мурцю мій наймильший, —

Каже він, — смакують миши?

Правда, що за пишний смак!

Хочеш соли? Я покличу,

І у вийта тут позичу, —

Чи волиш вже їсти й так?..

„Ого-го, вже й ти сьпіваєш!
Але славний голос маєш!
Тенор! Ох, люблю на смерть!
Жалібно, аж лє ся в душу!..
Ох, бігме, я плакать мушу...
Ну, спасибіг за концерт!“

Раптом двері заскрипіли,
Війт розібраний, спотілий
З палицею там впада;
А за ним сини і слуги —
Сей з ременем, з буком другий, —
Аж тепер Коту біда!

„Бийте злодія! — війт крикнув, —
„Вчора когута нам смикнув!
Бийте, поки спустить дух!“
І дуп-цуп! летять удари...
Мій Мурлика з уст ні пари,
Мов осліп уже й оглух.

„Бийте!“ — війт кричить і кропить.
В тім Мурлика скік! як вхопить
Пана війта за сам ніс —
Хруп тай хруп, мов миш велику,
Кігтями роздер всю нику,
Мов би гречку грабав біс.

„Івалт! ратуйте!“ — крикнув з болю
Війт і впав як сніп до долу.
Всі до него. „Гей, сьвітїть!
„Гей води! Гей губки, вати!“
Приняли ся кров спиняти, —
Вже й не в голові їм Кіт.

А в Кота тверда натура:
Відсапнув тай гнеть до шнура,
Взяв ся гризти і кусать.
Далі шарпнув ся що сили,
Шнур урвав ся — Боже милий!
Кіт свободний був опять.

Що вже то й казати, милі, —
Не спочив він там і хвилі,
А задравши хвіст, як міг
Драпнув в дірку, та до ліса,
А лісами, мов від біса,
Просто в царський двір прибіг.

Як уздрів його Лев-батько
Збитого мов кисле ябко,
З злости аж позеленів.
„Що? — кричав зьвірів правитель, —
Чи знов сьміє той урвитель
Насьміхатись з моїх слів?

„Ні, вже того за багато!
Будь я пес і пес мій тато,
Коли се йому прощу!
Військо шлю на гайдамаку, —
Скоро зовлю — на гиляку,
І гніздо все розтрощу!“

Грізно Цар ревів і тупав,
Був би Лиса з кістками схрунав,
Як би мав його в руках.
Аж як гнів пройшов безмірний,
Виступив Бабай покірний,
І сказав при двораках:

„Царю, явна річ, не скрита:
Вольний є козак Микита,
Право-ж каже тричі звать
Винного на суд твій, пане.
Аж як третій раз не стане,
Суд заочний видавать.

„Що в тім правди чи неправди,
Що про него клеплять завжди —
В те не входжу, — та для всіх
Рівне право! Тож пішли ти
І мене ще до Микити,
Чей прийде до твоїх ніг.“

Цар махнув лиш головою,
Дав знак згоди булавою,
Та ні слова не сказав; —
А Бабай як стій зібрав ся,
У дорозі поспішав ся,
В Лисовичах на ніч став.

Пісня четверта.

—♦—
Лис собі в вечірню пору
З діточками коло двору
Розмовляючи гуляв,
Аж тут голос у діброві
Роздаєть ся: „А, здорові!
Ось до вас я причвалав!“

„Ах, Бабай! Чи ти се, стрику?
Ну, мабуть якусь велику
Новину несеш до нас!
Ти втомив ся? Ти сумуєш?
Ну, до хати! Заночуєш,
То й балакать буде час.“

Всі гарненько привитались,
Про здоровле розпитались,
Випив вишнячку Бабай.
Сїв на приспі, віддихає, —
Лис про царський двір питає:
„Ну, балакай, не зітхай!“

„Гей, синашу, схамени ся, —
Так сказав Бабай до Лиса —
Що за збитки робиш ти?
За що ти з післанців кпиш ся?
Чи на правду ти боїш ся
На той царський суд іти?“

„Я-ж гадаю, синку милий,
Що ти зможеш в одній хвили
Ворогам заткати рот.
Адже всі їх глуші мізки
Против твого стоють тріски!
Оттакий то весь народ!“

„Правду кажеш, любий стрику, —
Рік Микита, — і велику
Ти охоту в мні підвів.
Щож, піду! Най всі побачуть!
Хто сьміє ся, ті заплачуть.
Цар на ласку змінить гнів!“

„Хоч там Цар на мене лютий,
Та він знає, що в мінути
Небезпечні, в чорний день
Всі торочать не до ладу,
Але дати мудру раду
Вміє тільки Лис оден“.

І ввійшли оба в сьвітлицю,
Привитав Бабай Лисицю,
Всі засіли край стола.
Лисинята Міцько й Міна
Повлазили на коліна —
Живо гутірка пішла.

„Дуже лютий Цар, Бабаю? —
Рік Микита. — Знаю, знаю,
Жаль йому медвежих мук!
Та в нас був старий рахунок, —
Довго ждав я на трафунок,
Щоб дістать його до рук.“

„Тому літ ще не багато,
Як Бурмила Лев наш тато
Губернатором зробив
На підгірські наші бори,
Щоб звірячі справи й спори
Всі по правді він судив.

„От тоді то Вовк Неситий
Напосівсь мене здусити,
А з Бурмилом змову мав;
І на суд губерніяльний
За мій помисл теніяльний
Перший раз мене пізвав.

„Що за помисл? Слухай, друже!
З Вовком раз, голодні дуже,
На поживу вийшли ми.
День. У церкві дзвін десь дзвонить, —
Та нас голод з ліса гонить
Серед лютої зими.

„До села йдем обережно,
Нюхаємо, де би можно
Чим масненьким поснідать, —
Аж тут сала, мяса запах
Не лиш в носі, а аж в лапах
Закрутив нам — хоч тут сядь!

„Тиї пахощі нас гарні
До попівської спіжарні
Мов по нитці довели.
Стали ми довкола нюхать,
Чи безпечно всюди — слухать,
Аж віконце ми знайшли.

„Страх тісне було віконце.
„Лізем, Вовче?“ „Лізем конче!“
Каже Вовк. „Ти перший лізь!
Глянь, чи де нема заліза!
За тобою й я полізу, —
(Так Вовк каже) — лізь, не бійсь!“

„Я проліз досить вигідно,
Роздивився. „Лізь свобідно!“
Так до Вовка я сказав.
Він голодний був, тоненький,
Ну, та в отвір той вузенький
Ледво тулуб свій пропхав.

„А в спіжарні — Боже кріпкий!
Сьвіт затьмився нам до дрібки,
Стільки там добра для нас:
М'яса, сала, вуженини,
Штири пілті солонини
І довжезний ряд ковбас.

„Став я думать, — міркувати,
Як тут господарювати, —
Та мій Вовк мов оцапів:
Перший полоть хап зубами!
Рве, куса, гризе без тям —
Став і їв і знай сопів.

„Ну, гадаю, — їж, небоже!
Та для мене се негоже.“
Я беруся до ковбас.
З жердки легко їх здіймаю,
Крізь віконце викидаю,
Поки всіх отак не стряс.

„А за ними й сам в віконце
Вискочив тай ну чим скорше
Всі на шию надівать.
Навантажив як коралі
Тай до ліса далі, далі!
Скарб у яму щоб сховать.

„Скарб у ямі заховавши,
Спокійнененько поснідавши
До спіжарні знов біжу.
Прибігаю: Вовк ще голить!
Не доївши кинув полоть,
З смальцем розпочав діжу.

„Вовче, — шепчу, — час до гаю!
З церкви люде вже вертають, —
Щоб нас тут хто не застав!“
Вовк почувши се, зжахнув ся,
В дірку прожогом метнув ся,
Та вже ледво шию вихав!

„Бачиш — повний був, мов бочка!
Став у дірці, тільки очка
Витріщив, немов баньки.
Страх відняв у него мову, —
Яж кричу: „Чого став знову?
Ну, якої бідоньки?“

„Вовк не тямить вже, що діє!
Пхаєсь в дірку аж потіє,
Та дармий єго весь труд.
Далі з лютої розпуки.
Заламав передні руки —
„Лисе, — каже, — згину тут!“

„Вовче, — кажу, — чи здурів ти,
Чи від смальцю опянів ти?
Вилізай, пора нам в гай!“
„Ой, не можу, мій Лисуню!
Бачиш, пуза не просуну!
Ой, Микито, помагай!“

„Ну, скажи ти сам, Бабаю;
Що я тут чинити маю,
Як драбузі допомогти?
Лишу Вовка — може згинуть.
Ліпше думаю, не кинуть,
Але до пона піти,

„Попросить по добрій волі,
Щоб дав пилки і позволив
Більшу вирізати діру.
Здумавши сю річ штудерну
Мовлю Вовку: „Жди, я верну“ —
І в попівство просто дру.

„Піп був власне у покою:
В пообідньому настрою
Люльку ходячи курив.
У вікно я заглядаю,
Лабою шкряб-шкряб! благаю,
Щоб вікно він отворив.

Піп поглянув, підбігає...
„Лис у вікна заглядає!
Гей, ловить його! Біжіть!“
Я й не счув ся, а за мною
Слуги, служниці юрбою, —
От я духом через пліт.

Крик за мною, як в гамарні...
А я просто до спіжарні
Тай сховав ся під поміст.
Тут погоня надлітає:
„Де він? Де той Лис?“ питає —
Показав нам тільки хвіст!“

В тім зирнули, а з віконця
Вовк Неситий проти сонця
Визирає! „А, ти тут?
Ой, нещасная головка!
Таж се Вовк! А бийтеж Вовка!
Тут йому зробить капут!“

„Вовк їх там не дожидав ся,
А в спіжарню заховав ся,
При саміських дверех став.
От вони як отворили,
То Неситий скік в тій хвили,
З сеї шпарки скористав.

Та дістав там з дивовижі
Скільки буків через крижі,
Так що ледво в ліс доліз,
І про справу сю немилу
Заразісінько к Бурмилу
Він на мене скаргу вніс.

„Хоч сам винен за лакомотво,
А на мене віроломство,
Злобу й зраду наклепав.
Ну, а думаєш, Медвідь
Розібрав усе як слід,
По закону поступав?

„Де тобі? Суддя той ласий
Як дізнав ся про ковбаси
Що я з трудом розстарав,
Як ревне на мене туго:
„Зараз все віддай, злодюго!
Будеш ти ковбаси крав?“

„Ти й віддав?“ — Бабай питає.
„Щож було робить, Бабає?
Аджеж хтів відтяти хвіст!
Та щоб всі віддять — а дзуськи!
Штири дав йому тонюські,
А собі лишив ще шість.

„От Медвідь так судить справу:
„За побої, за неславу,
Вовче, маєш ковбасу!
Решту я з'їм. Тиж, Микито,
Рад будь, що тебе не бито!
Марш, бо кости рознесу!“

„Так то нас судив Бурмило!
Гірко се мене вшпилило!
Я присяг на царський хвіст:
Як його дістану в руки,
То за всі ті подлі штуки
Він тяженько відповість.“

Надоспіла і вечерея:
С пірем пражена тетерея —
Всім досить єї було.
Як гарненько поживились,
Де о чім розговорились,
Тай пішли собі в стебло.

А як рано повставали,
То гарненько поснідали:
Їли сало з чесноком,
Потім курячу потравку,
Закусили-ж сю приправку
Ще копченим судаком.

Оттоді Микита вбрав ся
До дороги й так прощав ся
З господинею й дітьми:
„Люба жінко, будь здорова!
Час міні іти до Львова,
Тож ключі усі прийми!

„Наглядай як слід в коморі,
Бо ті миши красти скорі, —
А про мене не журись!
Хоч тепер на нас Цар лютий,
Але легко може бути,
Що всьміхне ся ще колись.

„А ви, діти, не пустуйте,
По за домом не герцюйте,
Мамі збитків не творіть!
Глянь но стрику, що за зьвірник
Отой Міцько! Хто повірить,
Що йому ще тільки рік!“

І дітий поцілувавши,
Жінці в вухо пошептавши,
Що там ще сказати мав,
Лиє Микита мов у гості
В Львів, на зустріч царській злости
Враз з Бабаєм почвалав.

Пісня пята.

Гу, гу, гу! — в дворі гуділо,
Мов Бог зна, яке там діло —
„Лис Микита! Лис приспів!“
А Микита мов не чує,
Гордо, сьміло машерує
Між рядами ворогів.

Перед тронем зупинив ся,
І Цареві поклонив ся,
І такі слова сказав:
„Царю наш великодушний!
Слову твому послухний,
Я на суд твій правий став.

„Вірю в велич твого духа,
Не прихилиш свого вуха
Ти поганим брехунам,
Що байками і брехнями
Раді б розлад по між нами
Сколотить на шкоду нам“.

Але Цар глядів понуро
Й крикнув: „Підла креатуро!
Ти ще тут хвостом вертиш!
Сьмієш прав допоминать ся!
Нам ще хочеш підлизать ся!
Ні, вже нас не підлестиш!

„Глянь, ось Півень у жалобі!
Кіт Мурлика ось при тобі,
І Бурмило мій барон!
Тямиш біль їх, ганьбу, муки?
Гей беріть його у руки
І до трибуналу! Вон!“

„Царю, — смирно рік Микита, —
Чи жь так явна вже й відкрита
Що до них вина моя? —
Що Бурмило був упертий
Конче хлопський мід ізжерти,
То чи жь тому винен я?“

„А Мурлика — Боже, Боже!
Він ще жалувать ся може?
Хто ж на ловах не прийма
Бійки, не вигід подібних?
Тай хіба ж для миший бідних
Конституції нема?“

„Кажуть: злодій я, поганець!
А Мурлика, твій післанець,
Тож не менший горлоріз.
Бо чи ж то не для злодійства,
Кроволитя і убійства
Він у тую шпарку вліз?“

„Царю, я підданий вірний!
Як такий твій гнів безмірний —
Дай на смерть мене судить!
Дай малих злочинців вішати,
Най великі тим ся тішать!
Коли так — не варто й жити!“

Та Цар Лев не вів і вухом!
І взяли Микиту духом,
Ізв'язали й повели
Стражники у трибунали;
В трибуналах засідали
Старі Цапи і Осли.

Став Микита тай балака,
Та найстарший пан Осяка
Вже пять років як оглух.
Присудили: „На галузці
Лису висіть на мотузці,
Поки з нього вийде дух“.

Вовк, Бурмило і Мурлика
Як почули се, велика
Радість обняла їх ум.
Зараз за катів обрались
І Микиті нахвалялись
Причинити смерть і глум.

Лиса вивели. Бурмило
Трах його прилюдно в рило!
„Се за сап'янці мої!“
Вовк для гіршої ще муки
В зад скрутив Микиті руки:
„Не уйдеш тепер гилі“.

Кіт Мурлика вже на гильку
Виліз і міцною сильку
Мотуз'яну засилив.
Крука ще гукнув навмисне,
Щоб Микиті, як повисне,
Зараз очи з лоба пив.

Хто йно жив, глядіть зійшли ся,
Як то будуть вішати Лиса;
Стала страж кругом як мур.
Лис іде як мокра курка,
Вовк Неситий з заду штурка,
А Медвідь веде за шнур.

„Не лякайся, — сказав Неситий, —
Ми відразу задусити
Не гадаємо тебе.
Будеш дриґав ще лапками,
Поки Крот під дубом ями
У твій ріст не вигребе“.

Обернув ся Лис до нього.
„Щож то — каже він, — міцного
Шнура не знайшлось у вас?
Міг вам Кіт дістати, любко,
Того, що на нім так цупко
Сам у війта дриґав раз“.

„Замовчи! — ревнув Бурмило.
Щоб язик тобі сціпило!
Ще не кинув жартів ти?
Глянь, жде шибениця грізно!
Кай ся, щоб не було пізно,
Грішну душу очисти!“

Привели його під гильку
І на шию вергли сильку,
На драбинку Лис вступив,
І звернувши ся до миру
Він Царю вклонив ся щиро,
І ось так проговорив:

„Наступає вже година,
Ох, для звірів всіх єдина:
Швидко вічним сном усну.
Царю наш, тебе благаю;
Ти по давньому звичаю
Просьбу вволь міні одну.

Тут в обличчю смерти злої
Хочу я прилюдно з своїх
Сповідати ся гріхів,
З всіх провин заслону здерти,
Щоб ніхто по моїй смерті
За моє зло не терпів“.

Так сказав, усім вклонив ся
І тяженько прослезив ся,
Зрушив душі всіх звіряк;
Цар задумавсь на хвилину,
Берло похилив в долину
І сказав: „Най буде так“.

Лис Микита бєть ся в груди:
„Православні, чесні люди!
Много, много я грішив!
Чи є хоч один між вами,
В когоб ділом, чи словами
Добру пам'ять я лишив?

„Від дитинства сам собою
Я привчав ся до розбою,
Хоч отець картав нераз.
Бідні кури, гуси, утки!
Серце рветь ся в мні ось тутки:
Як то шарпав, гриз я вас!

„Був я штучка невеличка,
Та „від личка до ржемичка“
Що раз далі, далі ліз:
Вже ягнята й козинята,
Що відбігли геть від тата,
Я хапав і в яму ніс.

„Йшов до зла я шляхом битим!
Спобратимав ся з Неситим,
Він був вчитель мій у злім.
І коли я нині стою
Під смертельною вербою,
То его заслуга в тім.

„Раз ото на переднівку
Ми таку злодійську спілку
Завязали: я дрібне,
Вовк велике має красти,
А що зиск — по рівній часті, —
Нині кара бє мене!

„Але як прийшло ділить ся,
То ніколи, як годить ся,
Половини Вовк не брав;
Загарчить — не сьмій і писнуть!
Сам же, хоч би мусів тріснуть,
До крихітки все зіжрав.

„А як часом грубшу штуку
Нам вдалось спіймати в руку, —
То Неситий як ревне,
Вже Вовчиця тут з синами!
Мясо мало не з кістками
Хавкнуть — хвиля не мине.

„Аджеж тямлю так як нині:
У одної господині
Нічю виліз я на під;
Висів тамка у димарни
Солонини полоть гарний, —
Ну, його й дістати слід.

„Кажу: „Вовче, ти дри стріху,
Я ж сей полоть нам на втіху
Живо з вішалки здійму.“
І поліз я на бантину,
Довго мучивсь, поки скинув
Полоть просто в рот йому.

„Вовк мясиво хап — і драла!
Та мене ще хіть зібрала
На вечерю курку взять;
А у тої господині
На близесенькій бантині
Снав курей довгенький ряд.

„Підіпхавши ся по платві,
По бантині мов по дратві
До курей я вже підліз.
Серце бєть ся... тихо... темно...
От в такі то хвилі певно
Найлюбійш жартує біс.

„Вийшлаж і міні ярмурка!
Я гадав, що з краю курка,
А то крепкий був індик.
Я на курки шийку мірив,
Індика в крило і вцілив, —
А індик як здійме крик!

„Я зубами хап за тепле,
А індик крилом як стрепле!
Даром, що старий я Лис, —
Сьвіт міні заморочив ся, —
Я схитнув ся, поточив ся,
З індіком гегеп у низ!

„Ну, тай мав я тут пригоду!
Полетів, та не до поду,
А на тік у сїни впав.
Гепнув так з цілого маху,
Думав: кожду костوماху
Мов у ступі з'опихав.

„Не кінець тут моїй лазні!
В сїнех був я мов у казні,
Вийти не було куди.
От запхав ся я в куточок
І стулив ся у клубочок:
„Тихо! Лихо пережди!“

„Та даремну мав надїю!
Чую голос: „Гей, Андрію!
А поглянь-но до сїней!
На поді там щось кричало
І у сїни щось упало!
Ну, Андрію, встань-но, гей!“

„Чути: наймит щось воркоче,
Встав, щось шкряба і стукоче, —
Сьвітло він сьвітив мабуть;
Далі двері відчиняє,
Каганець в руках тримає:
„Що за дідько гримнув тут?“

„Глядь! Індик по сїнях ходить.
„От хто крики тут заводить!
З сїдала індик упав!“
В тїм в куток зирнув нечаяно...
„Ай! Хозяйко! уставай-но!
Гість до нас тут завітав!“

„Що за гість?“ „Та Лис Микита!“
„Бий Андрію!“ „Чим же бити?“
Встаньте радше з подушок!
То обоє ми без труду
Сю поганую приبلуду
Живо зловимо в мішок.“

„Поки там вона збираєсь,
Наймит з близька призираєсь
Знай до мене з каганцем.
Яж сиджу, тремчу, все чую
Тай усе собі міркую,
Як би тут втекти живцем?“

„Ось хозяйка лізе в сїни;
Того й ждав я, як відчинить
Двері в кóмнату вона:
Шусть їй прудко по під ноги,
В хату вскочив тай з порога
Просто скачу до вікна.

„Шибку висадив з розгону,
Стрічку не одну червону
Я на шкурі здрапонув,
Ну, та вирвав ся на волю
Тай садком, відтак по полю
Мов безумний в ліс махнув.

„Довго бігав без уговку,
Поки времті в нетру к Вовку
Ледво дпшучи добіг.

„Ой Вовцуню! Я аж гину!
Дай же мяса одробину,
Що для мене ти зберіг!“

„О, зберіг! — сьмієсь Неситий, —
Тим ти певно будеш ситий:
На і знай дар щедрий мій!“
І — зміркуйте підлу штуку! —
Дав міні дубову клюку:
Полті вішають на ній.

„Оттаке сказати мушу:
Тільки гріх я брав на душу,
Що із ним до спілки крав,
А й за гріш не мав пожитку,
І без власного прожитку
Був би з голоду пропав.

„Але я не дбав ні троха!
Славний скарб царя Гороха
Я у своїх мав руках!
Скарб безмірно так багатий.
Що ледви би міг забрати
На сім возів у мішках.“

Лев про скарб такий почувши,
Насторожив пильно уши.

„Лисе, що се ти верзеш?
Про який се скарб гадаєш?
Чи ще й доси скарб той маєш?“
Лис сказав на те: „А вже ж!

„Царю, каже, пане милий,
Перед входом до могили.
Я душі не обтяжу!
І чого ніяким сьвітом
Не сказаз би жінці й дїтьом,
Се тобі я розкажу.

„Знай же, Царю, скарб той грубий
Стать ся мав твоєї згуби
І нещастя жерелом.
Не вкради його Микита,
Кров твоя була б пролита,
Став ся б страшний перелом!“

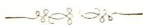
Лев неначе ужалений
Скочив, рикнув, мов шалений:
„Що, що, що се ти сказав?
Що се за смалені дуби?
Перелом? Нещастя? Згуби?
Все розкажуй, щоб я знав!“

Каже Лис: „Я царську волю
Рад сповнити, тільки молю,
Вислухай мене ти сам.
Лиш тобі й твоїй княгині
Важну річ відкрию нині
І Гороха скарб віддам“.

„Гей, здійміть із него пута
І ведіть його ось тут!“
Крикнув гучно Лев катам.
Ті не радо розв'язали
З пут Микиту й розважали,
Що то він набреше там!

А Микита, волю вчувши,
Свобіднійше відітхнувши,
„Слава Богу!“ прошептав.
„Ну, коли не рад здихати,
Наострись гаразд брехати!“
З тим перед Царем він став.

„Ну, — Цар каже — сядь Микито,
Сьміло все кажи й відкрито,
Але з правди не змили!
Бо як збрешеш, то їй Богу,
Не за шию, а за ногу
Будеш висїв на гили!“

Пісня шеста.

—♦—
Слухайтеж, як Лис Микита
Цупко, наче кінь з копита,
На брехню пустив ся й лєсть!
Щоб лиш на гилі не згинуть,
Не задумавсь камінь кинуть
І на батька свого честь.

„Царю і весь чесний зборе!
Превелике, люте горе
По заслузі бє мене!
За злодійство дам я душу,
Та одно злодійство мушу
Розказати вам страшне.

„Парканацять дїт вже тому,
Як мій батько — де, в якому
Місці, хто се зна? — напав
Славний скарб царя Гороха.
Та добра йому ні троха
Скарб той клятий не придбав.

„Батько мій був гóрда штука.
Фінансовая наука,
Був его любий фàх.
Лєстив Царю, міняв все фàрбу,
Щоб лиш стать міністром скарбу,
Він на се острив ся страх.

„Та ти, Царю, хитрість скриту
Проглядів, прогнав Микиту,
А міністром став пан Рись.
І пішов мій батько в пушу
І поніс він думу злющу —
Відіметить тобі колись.

„В пущі скарб знайшов заклятий,
І почав він міркувати,
Щоб великий бунт підняти,
Щоб Царя зіпхнути з трону,
Славну-ж царську корону
Щоб Медведеви віддати.

„Спілку він зібрав велику.
З листом шле Кота Мурлику
До Бурмила: так і так,
Льва ми хочем скинути з трону;
А як ти его корону
Хочеш взяти, пришли нам знак.

„Ну, на вість таку Бурмило
Начеб що його вжалило,
Схопив ся і сам прибіг.
„Братя — каже, — я все з вами!
Або ляжем головами,
Або Льва завяжем в міх!“

„Батько мій і Кіт Мурлика,
Вовк, Бурмило і велика
Їх рідня, усі зійшлись,
І на бунт, на чорну зраду,
Братобійчу, люту зваду
Всі врочисто сприяглись.

„Із околиць чужоземних
За Горохів скарб наємних
Мали військ навербувать.
Я підслухав всю їх змову,
Про страшну її основу
Став я пильно міркувать.

„Я Бурмила хитру злобу
Добре знав, єго особу
Непочесну і сьмішну
Став рівнять з тобою, пане,
І кажу: „Сей óпуд стане
Нам царем? Ну, батьку, ну!

„Знав ти скарб знайти великий,
Та біда, коли владики
Ліпшого найти не вмів!
Де Бурмило — цар народа,
Там пропала честь, свобода!
Голос правди занімів.

„І неначе голос з неба
Звав до мене: треба, треба
Завязати зрадї рот!
Хоч той зрадник — батько твій, —
При Царю ти вірно стій!
Будь, Микито, патріот!

„Так розміркувавши гладко
Дожидав я, аж мій батько,
Як була умова, знай,
Там у зрадників тих темних,
На вербунок військ наємних
Рушить у сусідній край.

„Вже давнійше, в переднівку,
Вислідив я ту криївку,
Де мій батько скарб сховав;
Нуж тепер безпроволічно
Виносити денно й нічно!
Все до чиста я забрав.

„Невеликий час минає,
Аж мій батько повертає:
Вже готове військо жде!
Лиш вербунок заплатити,
Генералів назначити —
Хоч в огонь воно піде!

„Не витав рідню, домівку
Батько мій, лиш у криївку
Просто шасть — і обімлів!
Препуста-пуста печера,
Що була ще повна вчора!
Скарб увесь мов хто замів.

„Що він біга, шкряба, нюха, —
Скарбу ні сліду, ні духа!
Тут старий ума лишивсь!
Заскомлів немов на зуби,
Далі шнур найшовши грубий,
На гиляці задусивсь.

„А Неситий і Бурмило
Зрозумівши, що постигло
Батька мого, подались:
Страх лояльні поробились,
І служить тобі пустились, —
Зрадником остав сам Лис.

„Днесь вони — підпори трону!
Я-ж, що спас Царя й корону,
Батька свого погубив, —
Під гилякою тут стою
І смерть бачу над собою.
Ну, повісьте! Я скінчив.“

Так то Лис в брехні був сьмілий!
Всі присутні остовпіли,
А сам Лев аж затремтів.
„От воно що тутка скрито!
Дякую тобі, Микито!
А... той скарб... ти де подів?“

„На високій Чорногорі,
Де Черемош води скорі
По каміню в низ жене —
У Говерлі просто серця
Коло третього реберця
Є леговище скальне.

„Там лежить той скарб неткнутий...
Царю, твій він мусить бути,
Я тобі його зберіг!
Жалко тільки, що нікому
Не вказав я стежки к ньому,
Щоб по моїй смерті міг...“

Лев не дав йому скінчити.
„Хто тут сьміє говорити
Ще про смерть якусь днесь?
Царське право є — прощати.
Зараз з него шнур той зняти!
Ми касуєм весь процес!“

„Більше маєш ти заслуги
Між звірями, ніж хто другий!
А гріхи ті, що за них
Мав ти висіть, правду рікши,
Всі не варті торби січки
Супроти заслуг цінних.

„Тільки слухай: в добру пору
Ти зо мною в Чорногору
Завтра рушиш скоро сьвіт:
Лиш я сам до сього льоха,
Де є скарб царя Гороха,
Буду знати тайний вхід.“

„Царю, — Лис сказав маркітний, —
З радой душі охитний
Я з тобою йти в ту путь.
Та в предсмертнюю годину
Слюбував: коли не згину,
За гріхи покуту збуть.

„Пішки до сьвятого Риму,
Відтам аж до Русалиму
Слюбував ся я пійти.
Як поверну, ясний пане,
Скарб від разу весь твій стане,
Найбогатшим будеш ти!“

„Щож — Лев мовив, — річ побожна!
Слюбував — ломать не можна,
Тож іди й здоровий будь!“
Далі возних зве на згоду,
Щоб вони всему народу
Вибубнили царський суд:

„Всім, кому на тім залежить,
Відати про се належить :
Цар по силі своїх прав
З Лиса званого Микити
Зволив всю вину здійснити,
І до ласки знов приняв.

„Хтоб сьмів Лиса пострікнути,
Лапою його діткнути,
Чи позаочно хулить
На такого патріота,
Тому Цар язик із рота
Вирізати поведить.“

Ой, як вчув Медвідь, Мурлика,
Вовк той засуд, — страх велика
Їх досада обняла!
Зараз почали бурчати,
Далі рушили кричати,
З ними їх рідня ціла.

Але вже було за пізно!
Лев із трону крикнув грізно :
„Хто там сьміє ще бурчати?
Га, то ви, поганці кляті,
Що мене у власній хаті
Сприсяглись замордувати ?

„Бач, які сьвяті та божі!
А в душі думки ворожі!
Лис вам на заваді став ?
Але годі вже мантачить!
Будете тепер ви бачить
Справедливість наших прав.

„Гей, беріть Бурмила тута
І закуйте в добрі пута!
Вовка в диби прикрутіть,
І Кота звяжіть, і прямо
Засадіть в тюремну яму,
Де не блима сонця сьвіт!“

Так то доля грає з нами!
Хто ось-ось був близький ями —
Раптом на вершку став! Ох,
А хто гордо дувсь, пишав ся, —
У кайдани враз попав ся
І пішов в тюремний льох!

Пісня сема.

Був у замку льох підземний,
Зимний і вохкий і темний, —
Там заперто вязнів трьох.
Кіт мовчить, Медвідь куняє,
А Неситий проклинає:
„Ах той Лис, бодай він здох!“

Час обідать! Бідолахи
Не привикли саламахи
Арештанської вживать.
Як наклали їм три миски —
Нюхають — аж кривить писки!
Стали чихать і плювать!

Довго Вовк сидів і думав,
Далі з жалю як зарюмав,
Як завив, як зарідав!
Своїм спільникам недолі
Про свої пригоди й болі
Ось таке розповідав.

„Небо, земле і всі моря!
З глибини свого горя
Плач підношу я до вас,
Щоб вас плач той і ридання,
Образ мого страждання
До основ, до дна потряс.

„Вовком звать мене, Неситим.
Що Бог добрим апетитом
Наділив мене — чиж встид?
І чиж я щось тому винен,
Що в живіт пхать все повинен,
Бо живіт все: дай! кричить?

„Вовк Неситий, Вовк зажертий!
Вовк усе є гідний смерти,
Вовка бий, де лиш найдеш!
А що Вовк той голодує,
Жінку й діточок годує,
Се байдуже всім! А вжеж!

„Вовк убійця! Вовк прожора!
Що душа у мене хора,
Що сумління в труби дме,
Серце в мене незрадливе,
Милосерне і чутливе,
Сему й віри світ не йме.

„Яж так чесний, так побожний!
Як би сьвіт весь був порожний,
Як би я все ситий був, —
Я б такий був добрий, вірний
І лагідний і покірний,
Щоби й очи сьвіт забув.

„Я й тепер — та що балакать!
Як почне жолудок плакати,
То й сумління заглушить.
Та про те єго проводу
Кілько я, собі на шкоду
Слухаю, то й не злічить!

„Раз на лови йду я радо,
Аж Гусей здибаю стадо.
„Гуси, Гуси, я вас з'їм!“
Гуси кажуть: „Їж, Вовчище!
Лиш хвилиночку пожди ще,
Помолить ся дай нам всім!“

„Ну, молїть ся! ось вам хвиля!“
То вони у гору крила
Піднесли побожно так, —
Піднесли, заїгетіли,
І всі вихром полетіли,
Яж лишив ся, мов дурак.

„Ну, — міркую стовпом сто́я:
Що за спосіб се і що я,
Піп чи дяк чи палямар,
Щоб Гусей молитви слухать?“
І пішов я далі нюхати,
Щоб найти новий товар.

„Глядь, Свиня лежить в баюрі,
А при ній рожево-бурі
Поросятка — штук зо сім.
„Гей, Свине, моя голубко,
Вилізай з болота цупко,
Най я Свинок твоїх з'їм!“

„Добре, їж, коли охота, —
Відрекла Свиня з болота, —
Тільки, бач, один тут гріх
С тих гріхів, що непростені:
Поросятка нехрещені,
Як жеж будеш їсти їх?“

„Справді клопіт! Що робити?“
„Слухай, — каже, — мій Неситий,
Тут є річка і млинок,
То ходи тихенько з нами,
Стань собі понизше тами,
Там я похрещу діток.

„Похрещу, обмию з бруду
І одно за другим буду
Прямо в рот тобі давать.“
„Ну, подумав я, — се можна,
Чесна, бач, Свиня й побожна,
Свинки чей не полетять.“

„Я під тамою, мов в ямі,
А Свиня з дітьми на тамі
Хрюка, плюска, муркотить.
„Ну, — міркую, — річ побожна,
То й перебивать не можна, —
Се вона дітий хрестить.“

„А вона на серед тами
Заставку взяла зубами,
Як заперть ся — піднесла.
Гур! Як жбухнуло на мене
Море мокре і студене, —
Мене й пам'ять відійшла.

„Вхопила мене потопа,
Понесла з на десять хлопа
В низ мов тріску, мов стебло.
Мало там не дав я душу!
Поки видрапавсь на сушу,
Вже Свиной мов не було.

„Став я мокрий тай міркую:
„Ну, глядиж сьвятошу тую,
Як мене втягнула в рів!
Ну, а яж то що за колик?
Православний, чи католик,
Щоб Свиной хрещених їв?“

„Сильну взявши постанову
Що не дам здурить ся знову,
А голодний аж пишу —
Йду. Аж зирк! Баран блукає.
Я до него — не втікає.
От я зда́лека й кричу:

„Стій Баране! Стій рогатий!
Маю щось тобі сказати.“
Став Баран тай ще пита:
„Ну, які там маєш вісти?“
„Га, тебе я мушу з'їсти!
Що, смакує звістка та?“

„А Баран — ну, хтоб подумав? —
Не злякав ся, не зарюмав,
А вклонивсь міні до ніг.

„Пане, — каже, — Бог привів вас!
Яж три дни уже глядів вас,
Вам на зустріч сам я біг.

„Не дивуй ся і не сьмій ся!
Я Баран-самоубійця!
В сьвіті вже не жить міні!
Люд мій весь в неволі гине, —
В вас житє єго єдине,
То міні ви не страшні.“

„Річ таку почувши дику
Я в задумі звів пику
І стояв дурний мов сак.
„Що се ти торочиш, блазне,
Щось такеє несуразне?
Не второпаю нїяк!“

„Пане, підожди хвилину,
Будеш знати, за що гину,
Чом так радо йду вмирать,
Чом рідня моя рогата
Свого спаса, свого тата
В тобі буде величать.

„Знай же, пане, біль мій тайний!
Я не є Баран звичайний,
Я — овечий патріот!
Думка в мене — розбудити
І з неволі слобонити
Весь овечий наш народ.

„З давна думав я про теє,
Щоб овечим стать Мойсеєм,
Вивести овець з ярма —
Із хліва — на вольну волю.
Много труду, мук і болю
Я приняв — та все дарма.

„У тісні овечі мізки
Думки сьвіжої ні трішки
Не втовкмачиш; серце їх
Боязливе. „Що нам воля?
Вовк поїсть нас серед поля.
Нам про волю думать гріх!“

„Ну, подумай, пане чемний,
Про важкий мій стан душевний:
Насьміх долі так хотів:
У душі пророцькі речі,
А кругом лобі овечі,
Сіно, жвачка, теплий хлів!

„Щоб влєкшити себе хоч трошки,
Я удав ся до ворожки
І такий почув завіт:
„Хочеш Баранів ти спасти,
Мусиш сам себе покласти
В жертву вольну за свій рід.

„В поле йди, коли охочий,
Проблукай три дні й три ночі, —
Здиблеш Вовка-моцаря.
Сей по мойому показу
Проковтне тебе від разу, —
От тоді нова зоря

Для овець усіх заблисне.“
Пане, серце туга тисне
Запитать тебе сей час:
Маєш ти показ сей віщий?
Можеш ти, мій найлюбіщий,
Проковтнуть мене нараз?“

„Ну, плети собі, мій любий, —
Думав я, — коб тільки в зуби
Я дістав тебе, — не бійсь!
Будеш знать, як я ковтаю!
Тай до него промовляю:
„Синку любий, заспокійсь!“

„Віщий сон сьогодні мав я
І на тебе вже чекав я, —
Проковтну тебе як стій!“
„Ну, — Баран рік — Богу слава
Тай тобі, судьбо ласкава!
От тепер в душі спокій!

„Пане любий, стійтеж тутка!
Я на горбик вийду хутко,
Розбіжусь і просто в рот
Кинусь вам, а ви ковтайте
І ковтаючи згадайте:
Так вмирає патріот!“

„Требаж дурня, щоб згодить ся!
Мій Баран як розбіжить ся,
Тай рогами в лоб мене
Як не грюкне! Я скрутив ся
Тай зомлілий покотив ся,
А Баран як не чкурне!

„От я встав, аж плачу з болю,
Проклинаю злую долю
Тай клену нерозум свій.
„Чи то я овечий батько?
Чом не вхопив швидко, гладко
Барана й не з'їв як стій?

„Всему винна та чутливість!
По що мав я терпеливість
Слухати теревенів всіх?
Ну, тепер не зловиш, Грицю!
Затверджу чуте як крицю:
Я голодний! Се не сьміх!

„Оттаке постановивши,
Зуби міцно заціпивши
Я пішов у дальший шлях.
Лізу, лізу, шкандибаю,
Чоловіка надибаю, —
Кравчик був, міні й страх.

„Скоро лиш його я з'очив,
То й до него я прискочив:
„Кравче, кравче, з'їм тебе!
Не втікай, не борони ся!
Не благай і не проси ся,
Бо в кишках мене скребе!“

„Я тікати — не прудкий,
Боронить ся за слабкий
А просить ся — хто повірить?
Тількиж: як мене з'їси?
Трошка за малий еси.
Ну, позволь тебе помірить!“

„Поки я поміркував,
З легка він міні приклав
До хребта своє мірило, —
Потім враз хахап за хвіст,
Як не швасне разів з шість, —
Аж на серці завялило.

„Ой, — кричу, — що робиш, кравче?
„Маєш! щоб ти знав на завше:
Чоловіка не займай!“
„Ой не буду поки жити!“
Та кравець лихий, сердитий
Бє тай бє, хоч ти конай.

„Що я вию, що ридаю,
Що клену ся і благаю, —
Він за хвіст мене держить
Тай періщить повен злости, —
Швидко, бачить ся, від кости
Шкура й м'ясо відлетить.

„Чую я, що ось вже гину!
Як не шарпнув — половину
Власного хвоста урвав!
А тоді давай Бог ноги!
Як забіг я до берлоги,
То три дні відхорював.

„Оттаке то вовче лихо!
Ну, скажіть, як бути тихо,
На таке не нарікать?
А тепер іще в додатку
Зрадник Лис Царєви-батьку
Кинув ся на нас брехать!

„Нї вже, нї, я не потїшусь, —
Ще поплачу тай повішусь!“

Так Неситий гомонїв.

Снав Бурмило вже й Мурлика, —

То Неситий з горя, з лиха

Всі три саламахи з'їв.

Пісня осьма.

Вранці рано по сніданю
В подорожньому убраню
Лис Царю вклонивсь до ніг.
„Царю, будь мій рідний тато,
Поблагослови в се сьвято,
Щоб на прощу йти я міг!“

Лев сказав: „То шкода, сину,
Що так швидко йдеш в чужину!“
„Царю, — скрикнув Лис, — ох цить!
Серце в мене краєсь тоже!
Та що вдіємо! Що Боже,
Богу треба заплатить!“

Лев сказав: „Так, так, мій друже!
Радую мене се дуже,
Що так чесно мислиш ти.
Рад би я тобі й від себе
Для вандрівної потреби
Хоч чим будь допомогти.“

„Ца...рю — хлипав Лис крізь плач, —
Дуже ласкав ти... Ось бач:
Я й торбини в путь не маю!
А в Медведя у Бурмила
Доброго кожуха сила, —
Він шматок віддасть, я знаю“...

„Схоче, чи не схоче дати,
Ми накажемо зідрати!“
Мовив Лев. „Ну, ще чого?“
„Дуже ласкав ти, мій Царю!
Чобіток би ще хоч пару.
Бач, я босий! Як його

Тілький сьвіт чимчикувати,
Ноги шпигать та збивати!
Скаліцію де небудь!
А он має Вовк дві парі,
То одну чей схоче в дарі
Відступить міні в ту путь.“

„Що там, схоче, чи не схоче!“
Крикнув Лев та аж тупоче.
„Гей там! У тюрму підіть,
Із Бурмила торбу вдріте,
А з Неситого здійміте
Пару Лисови чобіт!“

„Ви-ж, моя дружино славна,
Щоб усім зробилась явна
Ласка наша для Микити,
Проведіть його з гонором
До могили там під бором!
Я-ж піду іще спочити.“

І потюпав Лис мій гладко,
Смирний, тихий як ягнятко,
При торбині, з костуром...
А круг него мов ворони
Всі бояре та барони, —
Провожають всім двором!

Цап — секретар гоноровий,
Зайць — ївардіста народовий,
Поруч Лиса дружно йдуть.
Хоч і як розмова мила,
Та вже ось тота могила,
Попрощать ся треба тут!

Лис Микита промовляє,
Сльози рукавом втирає:
„Ах, Яцуню любий мій!
Я... з тобою розстаю ся!
Ах, подумати бою ся,
Жаль пройма мене тяжкий!

„Ох, Базильку, любий друже!
Я тебе люблю так дуже,
Що без тебе й жить не рад.
Не відмов-же просьбі моїй,
Ще шматок дороги тої
Проведи мене як брат!“

Се сказавши, прослезив ся,
Їм у ноги поклонив ся.
„Ви оба з між всіх звірів
Праві є і непорочні,
Лиш траву й листочки сочні
Все їсте — і я так їв!

„Про убійства, про рабунки
В вас не має анї думки,
Вам м'ясних не хочесь страв.
Вас то, щирі, праві душі,
Я, пустинником ще бувши,
За взірець собі обрав.“

Так то лестними словами
Лис їх знадив, аж до ями
Лисової підійшли.

„Слухай — каже Лис — Базильку,
Ти зажди на нас тут хвилю,
Ось траву собі щипли!

„Ти-ж Яцуню, любий свату,
Потрудись зо мною в хату!
Знаєш, жінка там моя
Як почує чутку тую,
Що на прощу я вандрую,
То то буде плач!.. А я

„Страх не рад з жінками плакати,
І не вмію забалакати,
Ні потішить їх гаразд!
Мій Яцуню, ти в тім справний!
Тож ходи, мій друже давний,
Вид твій духа їй додасть!“

Серце в Заяця добряче:
Вчув се й мало сам не плаче.
„Бідна жінка!“ він озвався.
„Я її як рідну маму
Рад любить!“ І в лисю яму
Він з Микитою попхавсь.

Входять — Боже! Серед ями
Микитиха з діточками
Плаче, сліз потоки ллє!
Як побачила Микиту,
Схопилась... „Микито! Ти ту!
Діти! Батько ваш жиє!“

Ну Микиту цілувати
І до серця пригортати!
„Любий! Щож? Біда пройшла?
Говори бо швидше, швидше!
Я гадала, що ти згиб вже...
Ох, що сліз я пролила!“

„Радуймось!“ сказав Микита,
„Цар наш — славна й знаменита
Будь его держава вся! —
Дарував міні провини,
І від нинішньої днини
В ласці царській тішусь я.

„Вороги-ж мої завзяті
Мусять нині коштувати
Лютість царського гніву.
Кіт, Неситий і Бурмило
Муєли стулити рило
Й вандрувати у тюрму.

„А отсей фальшивий паяц,
Що сьвідчив на мене, Заяць,
Відданий міні у власть:
Чи живим його лишити,
Чи відразу задушити,
Скоро викупу не дасть!“

Як почув се Яць сарако,
Стало так йому ніяко,
Мов би хорт за ним туй-туй.
„Базю! — крикнув, — чесний отче!
Лис мене тут з'їсти хоче!
Базю, Базю, ох ратуй!“

„Зараз тихо будь, драбуго!“
Крикнув Лис і вхопив туго
Зайця, й горло перегриз.
„Ось тобі від мене штука!
І всім злюкам то наука,
Щоб Микити стереглись!“

А відтак, поссавши крові,
Лис Микита втішно мовив:
„Тай смачний же бестіон!
Діти, нині на вечерю
Маєм з Заяця печеню!
Славний буде потім сон!

„А тепер послухай, люба,
Як міні грозила згуба
І як вибрехав ся я!“
І розсівши ся вигідно
Розказав усе довідно
З початку аж до кінця.

А Лисиця й Лисенята
Посідали коло тата —
То сьміють ся, то тремтять.
„Голово моя ти мила! —
Так Лисиця говорила, —
Ну, тай знав ти, як їх взять!“

„Лиш одно того не гарно,
Що ти нас покинеш марно
І на прощу йдеш кудись.“
„Жінко, — скрикнув Лис поспішно, —
Ти гадаєш, що я дійсно
Зараз дурень став якийсь?

„Там, де смерть перед очима,
То плелось, що тільки слина
Приносила на язык.
Чи паломник я або що?
Що там Лев міні і проща?
Я тепер сьмію ся з них!

„Най їсть сіль, в кого оскома!
Я-ж с тобою лишусь дома,
А про прощу ні ду-ду!“
В тім почув ся крик з надвору:
„Яцю, де ти! Кільку пору
Я вже тут на тебе жду!“

Вибіг Лис. „Базильку, друже,
Ти не гнівай ся так дуже!
Нічим нам тебе занять.
Яць там з жінкою моєю
І з маленькою сімєю
Преприязно гомонять.“

„Кажеш: гомонять приязно?...
Алеж бо я чув виразно
Яців крик: „ратуй!“ — рік Цап.
„Правда, — Лис рік, — як Лисиця
Вчула, що нам тра простить ся —
Вмліла і на землю хляп!“

„Тут то Яць — здоров най буде! —
Жбухнув їй води на груди,
Тай почав ратунку звать:
„Ой-ой-ой, ратуй Базильку,
Моя тітка вмере за хвилю!“
Та тепер вже благодать.“

„Ну то дякувати Богу! —
Я гадав, що Яця мого
Там зо шкури хто дере.“
„Базю, чиж тобі не встидно?
Яць прийде, лиш що не видно,
Ще й дарунків набере.“

„Базю, бородатий ребе,
В мене просьба є до тебе!
Бачиш, Цар міні казав,
Що-б заким ще рушу з дому
Про одну річ, нам відому,
Лист йому я написав.

„Отже поки Яць там бавивсь
З жінкою й дітьми, я справивсь:
Два грубезний листи
Написав. Тебе мій друже,
Я просити хочу дуже:
До Царя їх занести.“

„Добре — Цар сказав, — гляди лиш,
Щоб де в мене не згубились,
Не зломалась би печать!“

„Правда є! Зажди хвилину,
Я в медведжюю торбину
Завяжу їх — можеш брать!“

І побіг до хати живо,
А в душі сьмієсь злосливо:
„Будеш мав лист! Жди лише!“
Зайця голову кроваву
В торбу шась, шнурками жваво
Позавязував, несе.

„Ось, Базуню мій любезний,
Тут в тій торбі лист грубезний,
І два меншії лежать.
Ти неси їх обережно,
А розв'язувать не можна,
Бо зламає ся печать.

„А про Зайця не журися!
Він там так заговорив ся,
Що казав перепросить!
Йди наперед шмат дороги,
А вже Заяць бистроногий
Дожене тебе на мить.

„І ще знаєш що, мій друже?
Лев, наш батько, любить дуже
Дотеп, гарний, гладкий стиль.
Сі листи — я не хвалюся —
До смаку йому прийдуться,
В них майстерства мого шпиль!

„Вже-ж я де лиш міг небоже,
І про тебе слово гоже
Вкинути не занедбав.
І я певний, що Цар тато
Ласки й чести ще багато
Більше дасть тобі, чим дав.

„Тільки будь ти все притомний,
Не чини ся надто скромний!
Сьмілість виграє в війні.
Мов Цареві: „На листи ті
Я дораджував Микиті,
Їх завдячив він міні.“

Як почув се Цап Базилий,
Задрожали в нім всі жили,
Аж підскочив з радощів!
Ну Микиту цілувати!...
„От тепер я буду знати,
Хто міні добра хотів!

„Друже, брате! Я мов в раю!
О, твій дотеп добре знаю!
Лев зідре з утіхи хвіст!
Не минуть мене гонори,
А і край весь заговорить:
Бачте, Цап який стиліст!

„Тут я виступлю вже сьміло,
Бо як справді малось діло,
Се ніхто не буде знать.
Ну, прощай же! Дасть Бог, може
Я й тобі віддячусь тоже,
То не будеш жалувать!“

„Прощавай!“ — сказав Микита,
А як Цап пішов, то скрита
Вилилась словами злість:
„Отсей дурень квадратовий
Є секретар гоноровий!
Ух, аж бє на мене млість!

„Що за ряд! яка держава!
Дурням в ній гонори й слава,
Бідний, слабший хижих лап
Не уйде! А членом суду,
Що мене судив на згубу,
Чиж не був сей глупий Цап?

„Але я пімстивсь на тобі!
Будеш жив, чи ляжеш в гробі, —
Вже не змиє ся сей хляп,
Що прилип на твоїй пиці,
Стане причтою в язиціх
Слово те: дурний як Цап!“

За той час Базьо поспішно
В царський двір прибіг і втішно
Перед троном гордо став:
„Лис Микита із дороги
Клонить ся Цареві в ноги,
І отсей пакет прислав.

„Три листи є в нїм грубезні —
Стиль, язык, думки — чудесні!
Се й не диво. Аджеж я
Не одну йому дав раду
Що до стилю, що до складу, —
То й заслуга тут моя!“

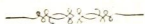
Цар до рук пакет приймає,
Шнур за шнуром відпинає,
Глянув в торбу — аж з'умівсь.
„Що се! Лист якийсь ухатий!
Базю, Цапе ти проклятий,
Ти кровавий лист приніс!“

Зайця голову нещасну
В верх піднявши, рикнув страшно
Лев, аж Цап на землю впав:
„Так то Лис сьміє ся з мене!
На таке письмо мерзене
Цап йому ще раду дав!

„Га, кленусь на царську гирю,
Що вже більше не повірю
Клятим Лисовим брехням!
Гей, біжіть в тюрму що сила,
Вовка і Кота й Бурмила
Увільніть з тяжких кайдан!

„О безсовісний брехачу!
Через тебе то я, бачу,
Дурно мучив вірних слуг!
Та за те даю їм плату
Цапа й всю рідню патлату,
Щоб із неї дерли смух!

„А поганий той Лисюра,
Що так вибрехавсь від шнура,
Він є винятний з під прав:
Хто де здибле сю облуду,
Може вбить його без суду
І не буде кари мав.“

Пісня девята.

—♦—
Лис Микита в своїм замку
По обіді меду склянку
Преспокійно спорожнив,
Сів у кріслі, люльку курить,
І нічого ся не журить,
Зла мов з роду не чинив.

В тім почув: стук! стук! до брами
Скочив, вибіг враз з дітками —
„Ах, Бабай! Се ти опять?
Ну, здоров, Бабаю! Щож то,
Ти знать від Царя йдеш просто?
Щож там доброго чувать?“

„Мало доброго! — журливо
Рік Бабай, — та щедре жниво
На погані новини!
Цар присяг тобі загладу,
Військо кличе, радить раду, —
Будуть тутка за три дни!“

„Тільки всього? — каже Лис.
Як лиш тільки, не журись,
Друже мій, старий Бабаю!
Тим погрозам ти не вір!
Я з тобою в царський двір
Ще сьогодні почвалаю.

„Вже я вибрешусь, будь певний!
Та тепер, мій любий кривний
Прощу в хату! Вже пора
Підвечіркувать. Аж в лапах
Весь міні печені запах,
Що зготувала стара.“

Ну, ввійшли сидять, гостять ся...

Лисенята стали грать ся.

„Бачиш, стрику, — Лис сказав, —

Мінка ловить вже курчата,

Міцько-ж, бестія завзята,

Вчора утку сполював!“

„Справді, маєш чим гордиться! —

Рік Бабай, — тай не дивниця, —

В батька й діти удались!“

„Так то, так! Талант — незгірше,

Та вихованє ще більше

Тут значить!“ — відмовив Лис.

„Ну, та час нам в путь спішиться!“

— „Що? — аж скрикнула Лисиця, —

Ти Микито знов кудись?

В царський двір? Та бій ся Бога!

Всиротить нас ся дорога!

Скрий ся дома, схаменись!“

І слезами залила ся,

І руками вчепила ся,

Щоб Микиту не пустить.

Він її поцілувавши

І від себе відірвавши

Каже: „Жінко люба, цить!“

„Цар не з’їсть мене там преці,

А на зустріч небезпеці

Ліпше вийти, ніж в кутку

Дождитись на себе грому!

Я-ж держу все по старому

Філософію таку:

„Наше все житє — війна є,
Кождий боресь в ній, як знає:
Сей зубами, той крильми,
Третій кіхтями міцними,
Іньший скоками прудкими —
Чим же боремо ся ми?

„Ми ні силою не годні,
Ні як карпи многоплодні,
Ні нічвиди, як сова,
Ані бистрі, як той заєць,
В нас підмога лиш одна єсть —
Се розумна голова.

„Нею треба нам крутити,
Ум мов бритву наострити,
Все обдумувати в миг,
Другим сіти наставляти,
Але добре пильнувати,
Щоб самим не впасти в них!

„Цар ось грозить нам війною.
Хоть то я не маю бою
Перед військом тим єго,
Та все діпше в самій річи
З разу злomu запобічи,
Ніж чекать Бог зна чого.

„А на те вже я, небого,
Чую в собі сили много!
До таких я штук привик.
А подумати, як цупко
Я почну брехати, любко, —
Аж свербить мене язик!“

Ще раз цілувались в лиця, —
І потішилась Лисиця,
Але брами всі замкнуть
Наказав Микита, й жваво
Стежечками в ліво, в право
Почвалав з Бабаєм в путь.

Гріє сонце, небо чисте,
Ліс шумить, тріпочесь листе,
Цвіті пахнуть — просто рай!
Лис любуєсь красою,
Та прибитий гризотою
Сумно штільгає Бабай.

„Стрику, що тобі такого? —
Весело рік Лис до нього, —
„Тьфу, об землю лихом вдар!
Бач, що тут краси довкола!
Блиск який, тепло і воля!
Хто живий, той нині цар!“

„Ой небоже — рік Бабай, —
Ти так надто не брикай!
Не уйдеш ти карі!
Деж пак, Цапу в торбу дать
Голову Зайця, й послать
Се Цареві в дарі!“

„Ха ха ха! — сьмієсь Микита, —
Правда штука знаменита!
Дуже нею я горджусь.
Трошка Цар мабуть просапавсь,
Поки правди в ній долапавсь....
Та щоб карі бути — а дзусь!

„Днесь хто хоче жить, не схнути,
Той сьвятим не може бути,
Як в пустині той монах.
Кождий тут держись на-тузі,
Хто не хоче по заслужі
Бути другому в зубах!

„Яць скакав поперед мене
Мов дитя новохрещене,
Мов дразнив: Ану злови!
Аж міні так стало млісно,
Що я хап його, й незвісно,
Як він став без голови.

„Ну, а Цап! Скажи, будь ласкав,
Він на мене в суді траскав:
Винен, винен! Най умре!
А як вспів я відбрехатись,
То він лізе цілуватись!
Най же чорт його бере!

„Ну, мій гріх, а єго шкода.
Вбийство, пімста, сеж є мода
Скрізь загальна у зьвірів.
І сам Цар рабує чисто,
А не хоче особисто,
Шле Медведів і Вовків.“

І всьміхнувсь Микита стиха,
Нюх табаки взяв і пчихав,
А відтак сказав опять:
„Ет, все байки, мій Бабайку!
Слухай лиш отсюю байку,
Що я хочу розказать.

„Кажуть: Кара за рабунок!
Ось тобі такий трафунок,
Як наш брат хтів чесно жить:
Є товар, є грошей дбсить,
Він не скупить ся, ще й просить —
А хоч гинь, не мож купить.

„Раз от я і Вовк Неситий,
Кинувши гостинець битий,
На мандрівку ми пішли.
Ба, зайшли за ліс, за води,
Ні притулку, ні господи,
Лиш степи, луги були.

Тут нас сонце припікає,
Ба вже й голод дотискає,
Аж тут глядь, лоша пасесь!
Та таке гладке та любе,
Що мій Вовк аж острить зуби,
Шкура вся на нїм трясесь.

„Сїв бідняга, важко сапа...
А з лошатком мама Шкана,
Вкрасти вже вона не дасть.
Каже Вовк: „Піди Микитко,
Запитай ту Шкапу швидко,
Чи лоша нам не продасть?“

„Я пішов, вклонивсь їй низько.
„Що, матусю, пасовисько
Тутка маєте незгірш?
Тай лошатко! От пахолук!
Чей його нам на виховок
Продасте за добрий гріш?“

„Щож, купуйте, люде божі!
Я й не що великі гроші
Буду правити від вас.
Ось лиш прочитай значки ті,
Що на задньому копиті,
Се тобі ціна як раз.“

„Ну, та я не в тімя битий
До копита підходити!
Низько Шкапі поклонивсь
Тай кажú: „Спасибі, мати,
Та не вмію я читати.“
І до Вовка наблизивсь.

„Друже, Шкапа ся лагідна
І лоша продати згідна
І ціни не хоче драть.
Каже, в неї цінники ті
Є на задньому копиті —
Жаль, що я не вмів читать.“

„Що — Вовк крикнув, — ти нездаро!
Навіть кінських літер пару
Ти не вмієш прочитать?
Я в письмі тім дуже вчений,
До гімназій, академій
Виходив років аж пять.“

І пішов мій Вовк Неситий
Шкапу о лоша просити,
Шкапа-ж відповіла: „На,
Ось лиш прочитай значки ті,
Що на задньому копиті,
Там написана ціна.“

Вовк Неситий нахиляєсь,
До копита призираєсь, —
Ех, як фрасне Шкапа враз,
Як у лоб не вцідить просто,
А була підкута остро —
То мій Вовк мов сьвічка згас.

Шкапа ж як не зарегочесь
Та з лошатем потеркочесь,
Що і слід обох пропав.
А Вовчисько добру хвилю
Полежав в такім знеслю,
Мов зовсім небіжчик став.

Далі очі продирає,
Доокола позирає,
Але встати анї руш.
„Гей, — кажу йому, — Неситий,
Сам лоша ти з'їв? Лишити
Не хотів міні ні кус?

„Га, ненаїсна прочвало!
З'їв усе, ще й того мало!
Друга на обід не клич!..
Аджеж я, невдячний цапе,
Перший торг робив у Шкапи,
То належавсь могорич.

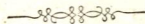
„Ну, скажи так правду гладко:
Дешево купив лошатко?
Людська знать ціна була.
Ви й не довго торгувались,
По приятельськи розстались —
Втішна щось вона пішла.

„А проснавсь ти смачно, друже!
По такім обіді дуже
Се плявдує на живіт.
А як славно ти, Вовчуку,
Вмієш кінсьську азбуку —
Справді, чудо на весь сьвіт!“

„Так я з Вовка кпив до ночі,
Він же витріщивши очі
Все лежав та лиш „ах, ах!“
Далі каже: „Будь тут чесний!
Що за торг би був чудесний,
А та дич — бє по зубах!“

„Ой, — сказав Бабай, — Микито,
Не сьїмшнний твій жарт, бо скрито
В нїм гіркої правди шмат,
А найгірш те, що Неситий
Нинї ворог твій забитий,
З сьвіта б рад тебе зігнать.“

„Е — рік Лис, — наплюй на нього
Все у Вовка злоби много,
Але злоба ум слїнить.
Сьвіт би весь пожер він скоро,
Ба, коли не влїзе в горло,
А розумний з злоби кпить!“

Пісня десята.

— — — — —

При розмові шахом-махом
Лис з Бабаєм битим шляхом
Не спішать ся, звільна йдуть.
В тім Бабая штурк Микита.
„Стрику, осьде ямка скрита, —
Живо заховаймось тут!“

Під місток, що був на шляху,
Втік Бабай в великім страху,
Думав, може де стрілець?
А за ним шмигнув Микита,
Та на шлях глядів з укритя...
Пет! А сам трясеть ся ввесь.

А тим шляхом із Львова
Йде процесія здорова,
Що ходила там на суд:
Старий Півень перед веде,
За ним его весь рід іде,
Тільки мар вже не несуть.

Заховавши жаль у серці,
З горя випивши по чвертці
Всі сьпівають „Комаря“:
„Гей там в лісі шум зробив ся,
Комар з дуба повалив ся!
Кличте, кличте лікаря!“

„Розбив собі головнище
На дубовий конарище
(Сольо Півень витяга), —
Вилетіла муха з хати
Комаренька ратувати
(Вся рідня підпомага).

„Ой Комарю, господарю,
Жаль міні вас непомалу, —
Тягне Півень голоском, —
Чим же я тебе улічу?
Бо тобі я щиро зичу, —
Хор підхопив весь гуртом.

„Продам хату, продам сїни,
Щоб добути медицини,
Ще й покличу лікаря;
Продам граблі і мотику,
Заплачу ще і аптику,
А вздоровлю Комаря.

„Ой як гукне муха люба,
Поскакали кліщі з дуба,
Комарю спинили кров;
Мурашечки прибувають,
Подушечки підстеляють,
Щоб на него сон прийшов“.

Так то куряча рідня вся
Верещить, аж порівняв ся
Старий Півень із містком.
В тім мов блискавка з укритя
Як не скочить Лис Микита
Тай хахап його мельком!

„Га, ти тут міні драбуго! —
Скрикнув Лис і вхопив туго
І головку враз відгриз.
Півень лиш крильцями стріпав,
І лапками довго сїпав;
З труном в яму скочив Лис.

„Бій ся Бога, мій синашу,
Заварив нову ти кашу!
Чи зовсім ти з глузду збивсь?
Півень сей — велика сила,
Мав протекцію в Бурмила
І Цариці полюбивсь“.

Так Бабай остерігає,
Та Микита вже не дбає,
Півня радісно скубе.
„Ти начхай на се, моспане!
Глянь лиш, що тут за сніданє!
Пишно погощу тебе!

„А на Півня сего, стрику,
Здавна злість я мав велику, —
В серці й досі ще кипить:
Не за позов, не за шкоду,
Але за одну пригоду,
Про котру й згадати встид.

„Раз голодний, що аж плачу,
Йду я по під сад і бачу:
Півень піє на вербі.
Як би тут його ошвабить,
Із верби до долу звабить
І до рук дістать собі?

„І як стій я для потреби
Вдав пустинника із себе,
Мимрю: Господи возвах, —
Далі під вербу підходжу,
Очи скромно в верх підводжу
Тай говорю як монах:

„Любая моя дитино,
Дивна, райська птишино,
Здоровлю тебе сим днем!
Дбаю я про тебе ревне,
Про твоє добро душевне
Дай, розмову розпічнем!“

„Півень крикнув сьміховито:
„Ай мій таточку Микито,
Видко, ти давно не їв!
Любиш ти у мене, певне,
Більш тілесне, ніж душевне!
Зголоднів — то й спобожнів!“

„Не гріши, душе честива!
Я відрік ся від м'ясива,
Їм лиш мід та корінці,
Піст твердий держу що дчини
І живу собі в пустини
В найтемнішому кінці.“

„Півень крикнув сьміховито:
„Ой мій таточку Микито,
Тай масні-ж твої слова
І язик твій медом капле,
Але зуб твій люто хапле,
Злоби повна голова.“

„Я кажу: „Ой гарна пташко,
Знов грішиш ти дуже тяжко!
Знай же: задля тебе я
Із далекої пустині
Вмисно аж сюди йду нині.
Ось до тебе річ моя!

„В сні почув я голос з неба:
Встань, Микито, живо треба
У село іти тобі.
Ти не гай ся й не лякай ся,
Як найшвидше поспішай ся, —
Здиблеш Півня на вербі.

„Півень сей — страшенний грішник,
Многоженець, кровозмішник
І безбожник. Тож іди,
Розворуш йому сумління,
Змий гріховне затвердіє,
До покути приведи!

„Синку ти мій гребенястий!
Швидко можеш ти пропасти.
І душа піде в смолу.
Злізь з гиляки, сповідай ся
У гріхах своїх покай ся,
Душу збережи цілу.“

„Мовить Півень сьміховито:
„Ох мій таточку Микито,
В чім же той тяжкий мій гріх?
Чи то я краду, грабую,
Чи вбиваю, чи мордую.
Чи сьвяте беру на сьміх?“

„Ей, небоже, — мовлю грізно, —
Кай ся, щоб не було пізно!
З серця гордість викинь пріч!
У тяжких гріхах конаєш
А і сам про них не знаєш
Се погана дуже річ.

„Чи ж не маєш ти, признай ся,
По дванайцять, по пятнайцять
І по більше ще жінок?
По якому се закону
Ти жиєш в грісі такому?
Будеш в пеклі в сірці мок!“

„Тут мій Півень став мов змитий,
Тон мій острій і сердитий
Зрушив, бач, єго нутро.
„Ой мій таточку Микито,
Бачу ясно і відкрито
Се гріховнеє тавро!

„Та сей раз ще змилости ся!
Я не постив, не молив ся,
В серці скрухи не збудив.
Кепська сповідь бути може, —
Тож лякаю ся, крий Боже,
Щоб і тут не поблудив.“

„Грішнику! — ревнув я строго, —
Чорт говорить з горла твого!
Сповіді боїть ся біс!
Геть жени його! Покай ся!
Із покутою не гай ся!
Зараз тут до мене злізь!“

„Оттакого то я шваба
Підпустивши, сього драба
Таки за печінку взяв.
Звільна з гильки він на гильку
Став злітати і за хвильку
На землі край мене став.

„Тут я хап його тай кличу:
„А, ти тут міні, паничу!
Сповідайсь, не сповідайсь,
А великої покути
Вже тобі не оминути.
Зараз із житем прощайсь!

„Будь я пес, не Лис Микита!
Буде кров твоя пролита
А жупан червоний твій
Я розмикаю й розкину,
Грішне тіло в домовину,
У живіт спакую свій.“

„Зміркувавши, де попав ся,
Півень стішивсь, не трепав ся,
Звісив голову у низ
І промовив сумовито:
„Ой мій таточку Микито,
Що вже діяти, живись!

„Видко Бог судив так, любий,
Щоб через твої я зуби
В рай блаженний увійшов.
Так бериж собі те тіло,
Щоб в зубах тобі хрумтіло, —
Поживай і будь здоров!

„І жупан отсей червоний,
Що ним часто во дни они
Я пишавсь серед Курок,
Рви, шматуй, — я не жалію,
Тільки дай міні надію,
Що в смолі не буду мок.

„Лиш один ще жаль сердечний
В сьвіт загробний, безконечний
Понесу з собою я,
Жаль тяжкий для серця мого,
Бо й для тебе шкоди много
Принесе та смерть моя.

„Бачиш, голос мій чудовий
Так сподобав ся попови,
Слава скрізь о нїм така,
Що в єпископськїм соборі
При архієрейськїм хорі
Мав я стати за дяка.

„Обіцяли паляницї,
Штири кірчики пшеницї,
Ще й м'якого хавтура,
Та я пункт поклав конечний,
Щоб Микита, муж сердечний,
Був тут за палямаря.

„Ось тепер, коли я гину,
Мали у твою пустиню
Три канонїки прийти,
Закінчить твоє злидарство
Запросить на палямарство
І завдаток принести.“

„Я артист є, любий стріку!
Кожде слово в мні велику
Силу вражінь підійма,
Тож як вчув слова такії,
Розгулялись в мене мрії,
Скокнула душа сама.

„Рот роззявивши без тямн,
Живо сплеснувши руками
Мовлю: „Оттакий пан Лис!“
А в тій хвилі Півень злюка
Скочив, пурхнув мов гадюка
Тай на гильку тільки блис.

„Ой мій таточку Микито, —
Мовить відтам гордовито, —
Так ти паном будь забаг?
Для мерзкого палямарства
Зрік ся б ти і неба й царства!
А мене ти мав в зубах?“

„Тьфу, тай згадувати годі,
Як із мене книв сей злодій,
Як пишавсь мов генерал!
Я зьвір тихий і рахманний,
Все дарую, бійку, рани, —
Та до смерти мщу скандал“.

Оттакеє розповівши,
Враз з Бабаєм Півня з'ївши
І спочивши під містком
Наші любі подорожні
Мов сьвятиї та побожні
Далі тюпали пішком.

„Кажеш, стрику: Півень — сила,
Мав протекцію в Бурмила
І в Цариці в ласку вліз?
То то й є наш лад, нівроку:
Без протекції ні кроку!
Щоб вас божий грім розтріс!

„Чи ти вчитель, чи фаховець,
Чи урядник, промисловець,
Чи поет, чи ремісник,
Будь спосібний, пильний дуже, —
Без протекції, мій друже,
За весь труд свій маєш пшик.

„Ласка панська, вплив жіноцтва
Вишні понад всі сьвідощтва;
Шенне слово пан барон,
Чи прийде білет княгині, —
Весь твій труд в одній хвилині
В пил розсиплеть ся мов сон.

„Так то, любий мій Бабаю!
Силу ту я добре знаю,
А як знаю — не боюсь.
Аджеж я не в тім битий,
І для себе вмів зробити
Там протекційку якусь.

„При дворі коло Цариці
Є на місці фельчериці
Малпа Фрузя, удова:
Ніби лікарка по трошка,
Ніби знахорка, ворожка,
А вродлива як сова.

„Хоч давно вже не панянка
І страшна еманципантка,
Всіх ненавидить мущин,
А до мене потихенько
Чує щось єї серденько,
Звісно, що не без причин.

„Правду рікши, у Цариці
Я їй місце фельчериці
Вияднав — і дуже рад;
А тепер вона, небоже,
Все в дворі зробити може,
Всіх на свій звертає лад.

„Та хоч би мене й не знала,
То за мною би обстала,
Бо не любить Вовка — страх.
Чом не любить — се я знаю
І скаж́у тобі, Бабаю,
Швидше нам минеть ся шлях.

„Ще як з Вовком мандрував я,
Раз в чужину заблукав я
Аж над море, в Малпин край.
Змучені оба, голодні,
Нічого зловить не годні,
Хоч лягай тай умирай.

„Глянь — між скалами криївка,
Малпи Фрузі се домівка.
От Неситий повіда:
„Йди, Микито, в сю хатину,
Може нас приймуть в гостину,
Бо тяжка нам тут біда.“

„Йду я, вхожу — серед хати
Малпа наче чорт лабатий,
А круг неї діточки,
Та такі вам обридливі!
Чортенята всі правдиві,
Що аж страшно бідошки.

„Визьвірились всі на мене,
Аж пробігло щось студене
По під шкуру — тьфу, пропадь!
Очи всі повітріщали,
Зуби так понаставляли, —
Думалось: от-от з'їдять.

„А Малпиця, та прочвара,
Підступа мов чорна хмара:
„Що вам треба? Хто ви є?“
Ну, я їй давай брехати:
„Я прийшов, щоб вам віддати
Ушанованє своє.

„Із далекого Підгіря
Богомільний, чесний звір я
І мабуть свояк ваш єсть, —
З прощі йду та чувши массу
Про красу і мудрість вашу
Я прийшов віддати вам честь“.

„Подобріла Малпа зараз,
Від тих слів аж облизалась.
„Прошу сісти! Так, значить,
Ви про мене щось чували?“
„Пані, ах, які похвали
Фама скрізь про вас бурчить!

„А сї любі ангелятка —
Ваші діточки? А татка
Певно дома десь нема?“

„Ох, мій пане, я вдовиця!
Та вам може б поживить ся?
Зараз зладжу я сама!“

„О, спасибі, люба панї!
(А в кишках мов в барабанї
Пусто, марша тне живіт!)
Їсти в вас я й не посьмів би!
Вашим любим словом хтїв би
Ум свій, серце напоїть!“

„Бачу, друже, що ти чемний
І розумний і приємний, —
Любий гість міні такий!
Будем говорити много,
Та про те поперед всього
Зараз їдж міні і пий!“

„І метнулась до комірки.
Принесла аж три талїрки
М'яса, шницлїв, ковбаси,
Перед мене все приносить,
Потім сіла та ще й просить:
„Їдж! Чом більше не їси?“

„Ну, я їм, аж хата ходить,
Малпа тимчасом розводить
Теревені всі свої
Про жіночі нерви ніжні,
Про мущин чутя побіжні,
Про рабство жінок в сім'ї.

„Про „небіщика“ спімнула
Тай тяженько тут зітхнула:
„Він мене не розумів!“
Далі скочила в культуру,
Ворожбу, літературу,
Стрій, політику і сьпів.

„Я потакую й смакую,
То для форми десь якую
Опозицію зведу, —
Малпа спорить, горячить ся, —
Бачу, потік не скінчить ся, —
Тож наївнись більш не жду.

„Пані люба, я щасливий,
Що такий тут скарб правдивий
Несподівано знайшов!
Тут скріпив я тіло й душу,
Та простігь, спішити мушу,
Та прийду швиденько знов.“

„Малпа щось там ще плескала,
Я не слухав, як дам драла,
Коло Вовка опинивсь.

„Ах Микито, я тут гину,
А ти там цілу годину!
Ну, приніс що? Пожививсь?“

„Пожививсь, — говорю, — брате,
Та з собою страву брати
Не подоба, просто встид.
Та ти йди до хати, друже,
Малпа гостям рада дуже,
То й тебе вона вгостить.“

Вовк у хату. Я се бачу,
Добре знаю вовчу вдачу,
То під стінку притуливсь,
Слухаю. Ось Вовк витаєсь,
Малпа щось його питаєсь, —
Вовк на лавці розваливсь.

„Дай обідать, Малпо глуна!
А се що? Чортяток купа?
Ну, тай погань, Боже крий!
Та бо й ти — хай дундер свисне!
Глянеш — молоко аж кисне,
Ну, а де твій чорт старий?“

„Так Вовчисько ляпав з дуру,
А в тім Малпа цеглу з муру
Як ухопить, як шпурне
В саму морду — Боже любий!
Висипала штири зуби...
Мій Неситий як ревне!

„Був би Малпу вбив на місці, —
Ба, коли Малпій звинніщі, —
Як не скочать діточки:
Сей камінем Вовка пражить,
Той знов очи видрать важить,
Двоє хапле за дрючки.

„Лущать, бють без милосердя!
Ледво-неледво відпер я
Двері й крикнув: „Вовче, йди!“
От він вискочив в тій хвили,
Бо були б його убили,
Ніби Гамана жида.

„Від тоді у Малпи Фрузі
Став я в ласках по заслужі,
Вовк же гірший полину.
Тож я вірю щастю своєму
Серед бурі, серед грому
Другі тонуть, я сплину“.

Оттака велась розмова,
Поки шляхом Лис до Львова
Враз з Бабаєм дочвалав;
Саме в пообідню пору
На майдані просто двору
Він на суднім місці став.

Пісня одинацята.

—♦—
Повідають мудрі люде:
Прибудь розум, щастє буде.
Того й Лис державсь усе:
Хоч мороз шкребе по тілі,
Але рухи бистрі, сьмілі,
Гордо голову несе.

Так він виступив охоче;
Всі на него вперли очі,
Всім зробилось прикро так,
Мов чекали грому, бурі...
Між ряди німі, понурі
Лис вступив, мов весельчак.

„Га, убійце ти проклятий!
Ти ще сьмієш тут ставати?“
Грізно з трону крикнув Цар.
„Гляньте, панство, він ступає
Так свобідно, мов не знає,
Як гідкий прислав нам дар.

„Га, ти міх брехень і зради!
Ні, не надій ся пощади!
Яця ти на смерть загриз!
Цап, твій спільник в Яця смерти,
Вже на штуки є роздертий, —
Се й тебе жде, пане Лис!“

Лис поблід, почав тремтіти,
Наче перший раз на сьвітї
Новину таку почув,
Далі руки заломавши
І лице слізми облявши,
На все горло так зарув:

„Ой, ой, ой, годинко чорна!
Яць погиб, душа моторна,
І проклятий Цап іздох!
Ох, окрадений Микито,
Твій найбільший скарб десь скрито!
Щож почну я! Ох, ох, ох!“

„Що се ти верзеш, брехуне?“
Цар до него гнівню суне.
„Царю, вбий мене тепер!
Сеж мій скарб пропав безцінний,
То й я жити вже не склінний, —
Ліпшеб я від разу вмер!“

„Га, я думав, що на Яця
І на Цана можна здать ся,
Через них я й передав
В запечатанім пакунку
Скарб для тебе в подарунку —
Сьвіт такого не видав.

„Там діямент був чудовний,
Що в ночі мов місяць повний
Серед потемків сьвітив;
Там був перстїнь рубіновий,
Що склоняв всіх до любови
К тому, хто його носив.

„Се Цареви слав я радо,
Для Цариці-ж ще сьвічадо*)
Шмарагдове приложив:
Хто глядівсь в нїм за погоди,
Набирав здоровля, вроди,
Навіть мертвий би ожив.

„От-такі цінні клейноди
Я, не надіючись шкоди,
Через Яця передав.
Чи ж міг думать я хоть хвильку,
Що вбє Яця Цап Базилько,
Щоб дарунки зрабував?

„А тепер же, рідна мамо!
Яць погиб і Цап то само,
Деж я скарб свій віднайду?
А на мене злі язики
Тут звалили грїх великий,
Щоб упхати у біду.

„Царю й ти Царице панї,
Всі підозріння погані
Геть відкиньте, сплїтки всі!
Щоб потомки не судили,
Що ви лихом відплатили
Найвірнійшому слугї!“

Втих Лис. Цар насунив лиця,
Та захлипала Цариця —
Страх чутливая була,
Ще й по добрім підвечірку,
Бо, сама обдерши шкірку,
Зїла гарно чверть вола.

„Ні — почав знов Лис по хвили, —
Бачу, вороги закрили
Ваші царські очі знов!
То й міні жите обридло!
Бо підданих сила й сьвітло —
Царська ласка і любов.

„Так прощай же, білий сьвіте!
А ви кляті, виходіте,
Завзятуші вороги!
Хто що мав міні закинуть,
Виступай! Чи жить чи згинуть,
Будем бить ся без ваги!

„Щож вас, труси, не видати?
Лиш позаючи шептати
Вмієте, а щоб в лице
Стати сьміло, доказ дати
І житєм за правду стати, —
О, то вас нема на це!“

„Брешеш, навісний брехуне!“ —
Крикнув Вовк і сьміло суне
З між зьвірячої товпи, —
Я с тобою бить ся хочу,
Клятий твій язик скорочу,
Щоб не брав ти нас на кпи!

„Перед Бога й царські очі
Я стаю й бороть ся хочу
Та на смерть, не на жите,
Щоб ствердить, що ти поганець.
І брехун і ошуканець,
Топчеш все, що є сьвяте!

„Не те, що міні творив ти,
Але всі зьвірячі кривди.
Против тебе ставлю я.
Не за себе хочу мстити ся,
А за теє, що Вовчиця
Перетерпіла моя.

„Слухайте, яку публіку
Він зробив їй, що й до віку
Не позбуть ся їй знаку.
Над ставком сидить Вовчиця,
Лис надбіг і аж давить ся,
Смачно рибу їсть жарку.

„Що се ти їси Микитко?“
„Адже рибу“ — каже швидко
Лис. — „Та дайжеж і міні!“ —
Просить жінка. — „Що, вам, тітко,
Риби хочесь? Поглядіть ко,
Тут в ставку їх тьма на дні!“

„Е, в ставку! Чи я не знаю?
Щож, коли їх не спіймаю!“
„Тіточко, я вас навчу.
Я-ж їх ловлю всяку днину:
Де лиш сїть свою закину,
Десятками їх тащу!“

„Що за сїть?“ пита Вовчиця.
„Сего зараз мож навчить ся.
Ось зо мною лиш ходи!“
Сніг був, вітер на болоню,
Став замерз, одну лиш тоню
Хтось протяв серед води.

„От сюди то припровадив
Лис Вовчицю й так їй радив;
„Тітко, гляньте, що тут їх!
Лиш у воду хвіст запхайте,
Подержіть тай витягайте —
Риб спіймете повен міх!“

„І так щирим він чинив ся,
Так Вовчиці піддобрив ся,
Що повірила вона:
Поквапно на лід присіла,
В ополонку хвіст встромила,
Тай держить, держить — дурна!

„Лисе — каже — щось щипає!“
„Цить, то риба так хапає“.
А то хвіст хапав мороз.
„Лисе, може вже тягнути?“
„Е, ще мало мусить бути,
Ще потримай, поки мож!“

„Лисе, тисне щось і мика!“
„Цить, се щука є велика,
Та така немов баран!“
А то хвіст обмерз вже кріпко.
„Лисе, тягну!“ — „Ні, ще дрібку,
Бач, хапає ся шаран!“

„Далі вже терпцю не стало,
Шарпнула вона помало —
Не пускає. „Ой, тягни,
Каже Лис, — тут риб так много!
Витягай же їх небого,
Щоб не розтеклись вони!“

„Шарпнула ще раз Вовчиця, —
Нї, хвіст у леду держить ся!
Тягне міцно — ані руш.
„Тітко — Лис рік, — дякуй Богу,
Ось з села нам на підмогу
Люде йдуть, зо двацять душ!“

„Як Вовчиця теє вчула,
Зо страху себе забула —
Як завие !... Боже мій!
Люде люті гульк надбігли,
Як її примерзлу вздріли —
Хап за палички як стій.

Сиплють ся удари градом !...
Бідна жінка крутить задом,
Веть ся, рветь ся, а ті бють !
Далі шарпнула що сила,
Пів хвоста в леду лишила,
Тай шмигнула в божу путь !“

А на се Микита кречно:
„Так, се правда, безперечно,
Лиш крихітка в ній брехні:
Непотрібно, Вовче, тільки
Всю захланність свої жінки
Ти приписуєш міні.

„Будь вона порядна й чесна,
Швидко б хвіст з води піднісла,
Мала б рибу й хвіст увесь.
Та вона мов оцапіла
Став весь виловить хотіла, —
Ще й на мене жалусь.“

Збір увесь зареготав ся,
А Неситий аж стікав ся,
Під собою землю гриз.
„Га поганець ! — крикнув лютий —
Ось як він вертить і крутить,
Щоб невинним все був Лис !

„Та не дочекаєш, клятий,
Нас усіх на сьміх підняти!
Підлих справок твоїх — тьма.
Ну, скажи, там при криниці
Чи була вина Вовчиці,
Чи твоя лиш злість сама?

„При цімброваній криниці
Висіли два ведра з криці
На валу на ланцюсі.
Лис води хотів напийся —
Скік в ведро, щоб в низ спустить ся,
Друге-ж звисло на версі.

„Ну, не воду і смакує,
І нараз собі міркує:
„Боже, щож се я вчинив!
В низ я з'їхав, але в гору
Хтож мене підтягне в пору?“ —
Бідний з жаху аж завив.

„Треба-ж тій біді лучить ся,
Щоб той плач єго Вовчиця
Вчула йдучи беріжком.
До криниці зазирає...
„Лисе, що там є?“ — питає
Своїм ніжним голоском.

„Лис мій сквапно забалакав:
„Ах, титусю, риби, раків
В тій криниці осьде гук!
Пів години тут лапаю,
Пів ведра вже ось їх маю
Тай наївсь неначе струк!

„Жаль, що стільки їх ся лишить!
Влізь в ведро, що тамка висить,
Тай до мене їдь у низ!
Найси ся, ще й до дому
Купу занесеш старому!“
Так брехав їй хитро Лис.

„Ну, а се вже вам не тайно,
Що Вовчиця, як звичайно,
Страх голодная була.
Як про рибу й раки вчула,
Зараз у ведро стрибнула
Тай з ним шусть! у низ пішла.

„В низ пішло ведро Вовчиці:
В верх пішло зо дна криниці
Те ведро, де Лис сидів.
„Ну, тітусю, будь здорова!
Я спішусь до Матерова!“ —
Крикнув Лис, як в верх летів.

„Славну ти вдала драбину
Я йду в гору, ти в долину —
Так то в світі все ведесь.
Риб там не знайдеш, небого,
Та подумать можна довго,
Як дістатись в гору днесь!“

„Вчула жінка річ лайдацку, —
Страх такий напав бідачку,
Що аж сперли в бік кольки.
В тім з ведром у воду впала, —
То завила, застогнала,
Аж піднесли ся бульки.

„Вчули люде крик Вовчиці,
Позбігались до криниці —
Мислите, що хоть один
Змилувавсь, хтів поміч дати,
Що є жінка й дітям мати?
Ні! В їх руки впав — то гинь!

„Вовк в криниці! Вовк в криниці!
За дошата і ягниці
Відплатім йому тепер!
Витягайте осторожно,
Але бийте скільки можна,
Щоб нам зараз тут умер!“

„Ну, подумайте, вашеці,
Що там діялось в її серці,
Як ті в верх її тягли!
Там в низу вода, потопа,
А в верху зо двацять хлопа,
А с палками всі були!“

„Лиш на сьвіт вона вказалась,
Як не зніметь лускіт, галас —
Бють, товчуть, мов околїт!
Бідна знітилась в ведерці,
А тут вже розпука в серці,
І в очах померк її сьвіт.“

„Сил її додала трівога:
Скочила з ведра небога
В найгустійший стиск пальць;
Навіть в казці не сказати,
Кілько її прийшлось набрати
Суковатих паляниць.“

„Як вона спасти ся втіла
І жива з їх рук убігла,
Сего вже не знаю я.
Се, брехуне ти огидний,
Твій був поступок єхидний.
Справка підлая твоя!“

„Ой Вовцуню, коб ти знав,
Як то я їй дякував
За той вчинок милосерний,
Що дала собі накласти
Те, що правно мало впасти
Та на мій хребет мізерний!...

„Благородная Вовчиця!
Вчинком тим ти-б міг гордиться.
Є заслуга тут моя...
А при тім вона, нівроку,
Суковатого оброку
Знести може більш ніж я!“

Так то Лис з Вовчиці кпив ся.
Всі сьміялись. Вовк казив ся.
„Брехо! митко! — він кричав. —
„Най кордюк язик твій сточить!
Як ти все в живії очи
Біле в чорне пробрехав!

„Але ні, не язиками,
А зубами і руками
Будем бить ся! Най умру,
А тобі, брехуне, вбійце,
Зраднику і кровопійце,
Хавку клятую запру!“

Крикнув Лис: „Ти грубіяне!
Думаєш, що лайка стане
Латкою на честь твою?
В лайці ти міцніший, синку,
А як хочеш поєдинку, —
То почувеш, як я бю!“

„Ну досить тих сварів! Годі!
Чорт зна, хто з вас прав, хто злодій!“
Вставши в трону Цар сказав.
„Завтра рано бій остатний
Вкаже, хто лихий, хто вдатний —
Ось вам проба ваших прав!“

Пісня дванацята.

Рано сонечко схопилось,
У росі перлистій вмилось
І сьмієть ся, не пече —
Лис Микита ще любієсько
Спить розлягшись на все ліжко,
Втім хтось штурк його в плече.

„Гей, ти спюху, час вставати!
Зазирає день до хати;
А ти знаєш, що за день?
Він рішить, чи до побіди
Ти дійдеш, чи смерть і біди
З бою винесеш лишень!“

Так при ліжку Лиса ставши
І його за руку взявши
Малпа Фрузя прорекла.
Всю ту ніч вона не спала
Все за Лисом промовляла
Де в кого лише могла.

Буркнув Лис крізь сон гнівливо,
Та протерши очі живо
Коло ліжка Малпу вздрів.
„Фрузю, ти се?“ скрикнув втішно,
З ліжка схопив ся поспішно.
„С чим же Бог тебе привів?“

Фрузя каже: „Ах Микито,
Що колись було прожито,
В мене з тямки не зійде!
Бо жіноче серце любить
Вічно того, хто нас губить, —
Навіть вдячності не жде.

„Так тобою я турбуюсь
І о тобі все піклуюсь,
Хоч про се ніхто й не зна.
Але нині бійка люта
Привела мене аж тута.
Мучить думка мене страшна!...

„Ой, Микито, Вовк могутий,
А хоч хитрий ти і ручий
І проворний на язик,
То все ж легко бути може,
Що пропадеш ти, небоже.
Жартувати Вовк не звик!

„Тим стурбована я дуже
І прийшла сюди, мій друже,
Щоб тобі допомогти.
Знаєш, де прийде до звади,
Добра й баба до поради, —
Слухай моїх рад і ти!“

Лис сьміє ся. „Фрузю любя,
В тебе ні одного зуба
Не хибує! Щож притьмом
Бабою тобі чинить ся?
Ти ще можеш похвалить ся
І красою і умом!

„Вчинок твій — великодушний!
Радо буду я послухний
Твоїй радї, тільки радь!“
Фрузя плеснула в долонї —
Глядь, Малпи, що на вигонї
Ждали — всі гуртом біжать.

„Го, го, го! — сказав Микита, —
Тут рідня вся знаменита!
Фрузю, щож се все значить?“
Фрузя, каже: „Не жури ся,
Сядь на лавці, простягни ся,
А про решту тихо, цить!“

Тут нараз три Малпи злюки
Як візьмуть Микиту в руки:
Голять, миють, милом труть,
Гладко тіло все обстригли,
Потім принесли оливи
І на хвіст кудлатий ллють.

Каже Фрузя: „Ну, Микито,
Все обстрижено, обмито,
Тільки в кудлах хвіст лишивсь:
Се на те, щоб Вовк нікуди
Ні за крижі, ні за груди
Ні за лоб тебе не ймивсь.

„Як на тебе він накинесь,
Ти чинись, мов з страху гинеш,
Втеки! та не дуже квап!
А як буде Вовк вже близько,
Обваляй в пісок хвостисько,
Тай в лице йому талап!

„Буде се йому несмачно
І остудить запал значно;
Поки очи він протре,
Всядь на карк йому ти сьміло,
І велике зробиш діло,
Вовка дідько забере.

„А тепер клякни покiрно,
Чари дам тобі, що вiрно
Доведуть все до путя:
„Іраки чо и рачiш реп,
Йирям узори рачiн веп,
Ятучь цiмiшь лiб й анат.““*)

„Ну, тепер вставай, мiй друже,
Йди здоров, не гай ся дуже
І с побiдою вертай!
Ви-ж ведiть, Малпятка, Лиса
Там, де звiрi всi зiйшли ся,
На ту толоку пiд гай!“

Йде дружина знакомита,
Гордо суне Лис Микита
Просто перед царський трон.
Цар уздрiвши, як вiн вбрав ся,
За живiт зо сьмiху взяв ся.
„Хитрий же ти бестiон!“

Але Лис поважний, строгий,
Поклонивсь Цареви в ноги,
А Царицi до колiн,
А вiдтак на мiсце бою
Вкруг обступлене юрбою
Виступив спокiйно вiн.

Озирнувся — аж Вовк вже тута:
Наче чорна хмара люта
Виступає з мiж рядiв,
Аж зубами вiн скрегоче,
Мов сьвiчки блищать ся очи —
Так с кiстьми би Лиса й з'iв.

*) Кождий рядок треба читати в задгузъ.

І махнув Цар головою,
Знак подав їм булавою
Починати боротьбу.
Сурми, труби заgrimіли,
Всі затихли, заніміли,
На непевну ждуть судьбу.

Перший скочив Вовк лапастий,
Лиса в зуби щоб попасти
І зробить йому капут.
Лис завив, перелякав ся
І швиденько в зад подав ся, —
Вовк за ним осьтут... осьтут!

Наздігнав його вже близько,
А в тім Лис в бігу хвостисько
По піску проволочив —
Як не свисне Вовка в очи,
Так йому темнійше ночі
Сьвіт увесь заморочив.

„Ой, тай сучий же ти злодій!“ —
Крикнув Вовк, та гнать вже годі,
Став і тре з очей пісок.
„Що, Вовцуню, будем бить ся, —
Рік Микита, — чи мирить ся?
Ну, подай свій голосок!“

Обернувся Микита скоро,
Вовка вхопити за горло
Вже ось-ось він наостривсь —
Але Вовк скакіць до нього,
І зубами хап за ногу —
І упав на землю Лис.

„Га собако ти брехлива,
Ось тепер приходять жнива —
Все, що сїяв, те й пожнеш!
Раз в мої попав ти руки,
За всі кривди, збитки, штуки
Ти заплату відбереш!“

„Ов, — подумав Лис, — се бридко,
Тут пропасти можна швидко!
Нумо з смирного кінця!“
І щоб час лиш протягнути,
Він почав на жальні нуті
Промовлять такі слівця:

„Стрику, майте Бога в серці!
Я-ж якась рідня вам преці!
Шо се ви так завзялись?
Чиж то честь, гонори знатні,
Що мов бестії остатні
Бють ся на смерть Вовк і Лис?“

„Ой, стрицуню рідний, чуйте,
Лиш сей раз міні даруйте, —
А кленусь вам, поки жить,
Я і всі мої народи
Сумирно, без перешкоди,
Вірно будем вам служити.“

„Все робити-му для тебе,
Всякий труд прийму на себе,
Не доїм і не досплю,
А тобі гусий, качаток,
Риб і раків і курчаток
Повну кухню навалю.“

„Тай згадай, чи то я бою
Іменно хотів з тобою?
Як я довго вагувався!
І тепер як дбав я пильно,
Щоб тебе не вдарить сильно,
В своїй силі гамувався!

„Що лиш хочеш, хоч як трудно,
Все я вчиню! Хоч прилюдно
Підлим брехуном назвусь!
Ой, болить! Рідненький стрику!
Милість покажи велику,
Най надармо не молюсь!“

„Ні — гарчить Неситий — годі!
Знаю я, який ти злодій,
Бреха і крутій єси!
Обіцяєш злота мірку,
А потому завше дірку
Із обарінка даси.

„Та тепер хоч присягни ти
Нас усіх озолотити,
Віри я тобі не йму!
Гамувався ти в бою ладно,
Що міні у очи зрадно
Впер піску чортівську тьму!

„Ні, хоч як бреши й звивай ся,
А з житєм уже прощай ся!
Я здурить себе не дам.
Помоли ся швидко Богу,
Кай ся всіх гріхів — в дорогу
Мусиш нині йти к дідам!“

Так гарчав Неситий гордо,
Рад би Лиса взяти за горло,
Але ногу мав в зубах.
А Микита поки рюмав,
Хитрість вже нову обдумав,
Як минув ся перший страх.

Ніби молити ся він Богу,
А тим часом задню ногу
Всунув Вовку під живіт..
Як нараз заповре жмінку
По під саму селезінку —
Вовкови змінив ся сьвіт.

„Ай!“ ревнув, згадавши бабу.
Фіть! Лис з пащі вирвав лабу,
Задньою-ж ще раз потис:
Вовк зомлів і повалив ся —
Гульк, на верха опинив ся
Й хап його за горло Лис.

„Га, тепер проси пощади!
Тут заплату за всі зради
Ти дістанеш!“ — Лис кричав.
Вовк зацінений, заїлий
Лиш метавсь мов ошалілий
І слабіючи гарчав.

Та Микита вже не глупий,
Силу всю зібрав до купи,
Мов кліщами горло тис;
Тягне, шарпає, термосить
Аж Лев крикнув: „Досить! Досить!
Побідив сим разом Лис!“

Лис на тее царське слово
Вовка відпустив здорово.
„Царю — каже — я корюсь!
Я хотів лиш пляму стерти,
Вовчої не хочу смерти,
На безсильнім я не мщусь.“

Тут піднявсь утіхи галас!
Малпа крізь юрбу пропхалась
Із лавровим вже вінцем.
Всі приятелі зійшли ся
Славіли й витали Лиса,
Що таким явивсь борцем.

Не один, що ще недавно
Був би з'їв його, вив: „Славно!
Жий, Микито, много літ!“
Лис подякував уклоном,
Потім клякнув перед тронем,
Щоб вчуть царський заповіт.

„Встань, Микито, — Цар озвав ся, —
Славно, сину, ти списав ся,
Честь свою оборонив.
Що було, нехай минає!
Цар дарує і прощає,
Що коли ти завинив.

„Днесь кінець сварні і зваді,
І від нині в царській раді
Ти про спільне благо радь!
Честь прийми від мене тую:
Канцлером тебе йменую,
Віддаю тобі печать.

„Як ти мудро вмів держать ся
Від біди оборонять ся,
Так державу борони!
Що порадиш — Цар прикаже,
Що напишеш — Цар не змаже,
Лиш сумлінно все чини!“

Каже Лис: „Мій Царю й тату,
За так щедрю і богату
Ласку чим я відплачусь?
Сил у мене є не багато,
Але весь для блага твого.
Й для держави посв'ячусь.

„Ще лиш на однім прости мя!
На деньок домів пусти мя:
Жінка й діточки десь там
Плачуть, тужать... Найже нині
О щасливій перемині
Сам я звістку їм подам“.

Цар сказав: „Іди мій друже!
Я й Цариця раді дуже,
Щоб весь смуток їх пропав.
Маєш дозвіл на три днини,
А вертай же разом з ними,
Щоб я тут їх привитав.“

Тут кінчить ся наша казка.
Всім, хто слухати був ласка,
Дай же Боже много літ!
Най і наш весь сум пропаде!
А тим, хто нам коїть зради,
Най зійдець ся клином сьвіт!

Хто такий „Лис Микита“ і відни родом?

Отся віршована казка, котру Ви, дорогі братя, прочитали, над котрою дехто може тільки сьміяв ся, а дехто може й глибоше задумав ся, міркуючи, що й у нас, між людьми хрещеними, не одно таке дієть ся, про яке тут у казці розказано, — не є моя видумка, а має свою історію і то досить цікаву історію. Хоч то ніби вчена і зовсім книжницька справа — історія книжки, котру прочитаєш тай забудеш, — та про те я думаю, що не завадить розказати й Вам хоч коротенько сю історію, — може вона й між Вами кому прийдесть ся до смаку. Ну, а кому не до смаку, тому, розумієть ся, вільно єї не читати.

Та не тільки для простих людей я пишу отсі рядки. Здає ся, що й наші вчені і книжники також не дуже добре знають, хто такий „Лис Микита“ і відки він родом. Бачите, вийшло ось що. Отся казка у-перве друкувала ся в часописі для дітей „Дзвінок“, а відтам передрукована була осібною книжкою. На титулі я написав був так само як і тепер, що се я „з німецького переробив“, а не писав виразно, з якої книжки. Чому? се зараз побачите. Та наші книжники знають очевидно одну німецьку книжку про „Лиса Микиту“ — ту віршовану повість, що звичайно друкуєть ся між творами найбільшого німецького письменника Йогана Гете і називаєть ся там „Reineke Fuchs“. Наші письменники думають мабуть, що сю повість видумав сам Гете із своєї

голови, і для того оголошуючи про вихід мого „Лиса Микиту“ вони гуртом написали, що мій „Лис Микита“ перероблений з Гете. Вийшла з того для мене неприємна річ: буцім то я взяв свою казку з Гетевої повісти, тай по щось затаїв назву правдивого властителя, а тільки загалом написав „з німецького“, щоби збаламутити не-
тямучих. Дуже негарне діло!

Що вже робити, треба в'яснити і письменним і не-
письменним, що і в кого я взяв і в чийому пір'ю пи-
шаюся.

Читаючи в отсій книжечці про пригоди Лиса, Вовка, Медведя, Зайця, Кота, Цапа і других звірів Ви певно мусіли пригадувати собі: „А, таке саме або дуже по-
добне розповідають собі і у нас прості, неписьменні люди під веселу годину!“ І справді, оповідання і байки про
ріжних звірів і їх пригоди знаходять ся у всіх народів на сьвітї, навіть у таких, що ми їх називаємо дикими. І всюди у тих оповіданнях звірі говорять по людськи, поводять ся так як люди, дізнають більше або менше таких пригод, як люди. Відки се походить? Легко се зрозуміти, коли придивимо ся, як наші діти бавлячись обертають ся зі звірями: псами, котами, курми, гусьми і т. п. Хто не бачив, як вони з ними розмовляють, ви-
тають ся, сварять ся, перепрошують ся, гнівають ся і люблять ся? Очевидно, вважають їх чимсь рівним собі, так само розумним як і вони. Діти не чують роз-
ділу між чоловіком (т. є. собою самими) а звірем, а не-
раз вважають звіра навіть розумнійшим, хитрійшим від себе. Коли Вам діти почнуть оповідати про свої іграшки, то будуть про пса, kota чи иньшого звіра говорити як про свого товариша. „Ми з Лиском те й те робили“. „Тату, чого той гусак від мене хоче, що так на мене сичить!“ „Скажіть що тому котови, щоби не дряпав ся!“ і т. п.

Колись перед тисячами-тисячами літ усі люди своєю вдачею і своїм розумом подібні були до наших дітей. Вийшовши зі стану дикости люди займалися стрільцтвом, риболовством і очевидно весь свій вік мали найбільше діла з звірями. В тих часах треба й шукати перших початків отих байок і оповідань про пригоди звірів між собою і з людьми. Певна річ, що з тих самих давніх-давніх часів походять також перші засновки й тих оповідань, що зведені до купи в нашій казці про „Лиса Микиту“.

Ми не говоримо сего на здогад, а маємо дуже стародавні докази, що воно справді так було. На дві, три або й більше тисяч літ перед Різдвом Христовим були вже у старім Вавилоні оповідання про звірів дуже подібні до наших байок. Ті оповідання списувано на глиняних табличках, поки глина була мокра, а потім її випалювано, і так вони доховалися аж до наших часів. З деяких оповідань маємо тільки рисунки — також такі стародавні, і з них ми можемо доміркувати, що оповідання, до котрих відносять ся рисунки, були так загально відомі, що поглянувши на рисунок кожний знав, що він значить. Те саме ми знаходимо і в Єгипті на 1000—1500 років перед Христом: окрім писаних оповідань маємо й рисунки, з котрих зараз можна пізнати, що вони відносять ся до байок і казок, де головними особами були звірі. Найславнійші з тих рисунків є: Війна Котів зі Щурами і Осел, що грає на лірі. Дуже красні і стародавні байки та оповідання, в котрих говорять звірі та дерева, маємо також у жидівській Біблії.

Відси, з Вавилону, Єгипту, від Жидів та Фенікійців оповідання про розмови та пригоди звірів розійшлися на схід, до Індії, і на захід, до Греків. У Греків їх посписувано і надано їм дуже красну форму. Найстаршим грецьким байкописом був Езоп, що жив на яких

500 літ перед Христом. Їго байки здобули собі широку славу між Греками, хоч сам Езоп був бідним невольником. Їго байки не дійшли до нас, тільки в пізнійших грецьких і латинських переробках. Та обік байок Греки знали й обширніші казки. де головними особами були звірі. До нас дійшла одна така віршована казка грецька „Війна жаб з мишами“, котрої основа певно була запозичена з Єгипту.

Дуже правдоподібно, що з Вавилонії разом зі штучкою письма дісталися також і звірячі байки та казки на схід до Індії, де розрослися і розвилися ще пишнійше, ніж у Греції. Індійці — народ обдарований богатою фантазєю і бистрим розумом, що любить запускати ся в глибокі роздумування над найвисшими питаннями про Бога, про призначення чоловіка і про його життя на землі. Для вияснювання таких високих думок вони часто вживали й звірячих байок, перероблювали старі або складали нові, що й доси глибоко зворушують нашу душу. Вчені знавці догадують ся, що й у пізнійших часах, в III і II віці перед Христом, Індійці попереїмали чимало звірячих байок від Греків, що під Александром Македонським завоювали були перську державу і потім пару сот літ мали свою державу в Бактриї о межу з Індією і мали з Індією часті зносини.

По різдві Христовім починає ся нова вандрівка байок і казок звірячих і всяких других, а власне зі сходу на захід. В самій Індії ще на 500 літ перед Христом повстав був чоловік із царського роду, що покинувши панованє зробив ся пустинником а далі вбогим жебраком і почав навчати людей милосердя, чесноти і рівности та любови. Він учив, що людське життя то тяжка проба для людської душі, то ненастанне горе; що всі земні втіхи і роскоші, то отрута для душі, бо горе по них тим тяжше болять, що одинокий спосіб — увіль-

нити себе від болів і клопотів земного життя, є зректи ся сьвіта, єго роскошів і радощів, зректи ся батька, матери, дому, родини, маєтку і жити в побожних думках і молитвах, працюючи лиш тільки, щоб їсти а їдючи лиш тільки, щоб жити. Сего чоловіка прозвали Буддою, т. є. просьвіченим і просьвітителем. Він став ся основателем нової віри, що розширила ся звільна по цілій Індії, а далі й геть по Азії і ще нині числить около 500 міліонів своїх вірних. Отож важно, що власне незадовго перед різдвом Христовим головні проводирі буддівської церкви приладили вислати на всі сторони сьвіта проповідників, котрі мали ширити сю нову віру. Від того часу Буддова наука перейшла по за границі Індії, до Тибету, Китаю, Монголії, Японії. Та певна річ, що буддівські апостоли ходили й на захід, до Персів, Греків, Арабів, жидів, і коли тут не приняла ся Буддова віра, так се головно для того, що тимчасом у Палестині повсталала нова віра, де в чому дуже подібна до Буддової, а де в чому значно висша від неї — християнство. Для нас важне те, що власне від буддистів старі християни приймали деякі їх оповідання і притчі і пристосували їх до своєї проповіді.

Християнство, що з разу стояло ворожо до грецької і римської осьвіти, що від римських цісарів довго зазнавало тяжких переслідувань, остаточно побідило і переняло в себе спадщину греко-римської осьвіти. Ширячи ся між півдикими народами Європи воно несло з собою також зерна просьвіти, здобутки думок Греків і Римлян, в тім числі й ті байки та повісти, що становили духову страву широкої маси тих народів. Особливо байки і казки звів'рячі найшли серед тих народів дуже податливий ґрунт, бо тут люди жили ще в лісах і полях, в близькім сусідстві до звів'рів і певно дуже любили оповідати свої власні стрілецькі пригоди. Оті при-

годи сплітали ся з грецькими та латиньскими байками; довгими зимовими вечерами люди бажають слухати довгих, безконечних оповідань, і так помалу з коротеньких грецьких байок, звичайно заострених так, щоби з них випливала якась глубша філософічна думка, повставали довгі оповідання, в котрих не стілько ходило о глибоку філософію, кільки о забавний, цікавий зміст. Особливо в XI і XII віках по Христі развили ся такі оповідання. В тім часі християни багато разів ходили до Азії воювати з Турками і Арабами, що принявши Магометову віру захопили були Палестину, Єрусалим, Вифлеєм і всі ті сьвяті місця, де колись жив Ісус Христос. Отож християни йшли великими купами до Палестини воювати „за сьвятий хрест“ і відбити у Турків Єрусалим, от тим то й війни ті названо хрестовими війнами. Здобувши Єрусалим хрестові вояки держали ся там якийсь час, мали в Єрусалимі своє королівство, жили в сусідстві з людьми Магометової віри і попереїмали від них велику силу оповідань та байок, що або були поскладані самими Арабами, або через Персів і Арабів прийшли були з Індії. Ті оповідання принесено до Європи, їх слухали люди дуже цікаво, списували їх, перероблювали, сплітали до купи зі своїми власними і так повстала в Європі величезна сила гарних повістей та поем, що довгі віки були духовим кормом наших праїдів і ще й доси не перестали нам подобати ся.

Оттоді то була зложена й наша повість про „Лиса Микиту“. Що вона не була видумана тими, хто єї списував, а взята з книжок і давнійших, з далека занесених оповідань, на се маємо докази в тім, що перші записи тої повісти зладжені на латиньській мові, людьми книжними, духовними, і хоч ті записи зложені були в Лотарингії або у Фляндрії над морем (відки найбільше людий ходило у хрестові походи), то в них виступають

такі звірі, як лев, папуга, леопард, яких не було тоді в Європі, а навіть згадано про якусь індійську рибу, з котрої мозок лічить недугу. Найстарше таке оповідання має назву „Вихід невольника“ (*Ecbasis captivi*) і зложено було одним лотарингським монахом около р. 940, т. є. ще на 100 літ перед хрестовими походами. Невольник, про котрого мова в тім оповіданню, се теля, заперте в стайні. Воно вириває ся на двір, біжить у гори, щоби догонити стадо погнане на пашу, та тут блудить і попадає ся в неволю вовкови. Сей хоче його роздерти та теля пригадує йому проголошений царем супокій. Вовк запроваджує невольника до своєї печери, та тут на другий день являє ся стадо з псами виручати невольника. Починає ся облога вовчої кріпости. Вовк не боїть ся своїх противників, а тільки боїть ся лиса і оповідає своїм слугам про свої давніші пригоди з тим хитрим ворогом. Та от являєть ся лис в таборі облягаючих, викликає вовка з кріпости, де той гине на рогах вола, а невольника: теля випроваджують із печери. В се головне оповідання про теля вставлено оповідання про неприязнь лиса і вовка.

Як уже згадано, підчас облоги вовк оповідає своїм слугам, чому він боїть ся лиса. То раз цар лев був занедужав. Усі звірі зібрали ся до него, тільки лис не прийшов. Уже вовк намовив царя, що лиса треба за се вбити і замучити, коли ось надходить лис і каже, що вилічить хорого царя. У него є мозок індійської риби, ним він натре крижі царські, а тимчасом треба з вовка здерти шкуру і огорнути нею хорого царя, то его горячка мине ся. Се так і зроблено, лев виздоровів і зробив лиса своїм найстаршим міністром.

Те саме оповідання про хорого льва, котрого лис вилічив якимись зіллями і здертою з вовка шкурою, є основою другої латинської поеми, що зложена була

у Фляндрії в початку XII. віку і має назву „Isengrimmus“ (то таке прозвище вовка). Яких 50 літ пізнійше зложена була третя латинська поема „Reinardus“ (се назва лиса), далеко обширнійша від попередніх; тут зведено до купу 13 оповідань, у котрих деякі знаходяться і в нашій переробці „Лиса Микити“, а власне:

1. оповіданє про те, як лис учив вовка хвостом рибу ловити (у нас пісня одинацята, стор. 127—129);

2. оповіданє про те, як вовк був баранам за геометру (у нас пісня перша, стор. 4—6);

3. оповіданє про те, як лис сповідав когута (у нас пісня десята, стор. 103—109);

4. оповіданє про те, як вовк у кобили лоша купував (у нас пісня девята, стор. 97—100);

5. оповіданє про барана, що сам хотів скочити вовкови в пащеку (у нас пісня сема, стор. 70—74).

Оті латинські віршовані оповідання швидко розходилися по монастирях, школах, а далі й по дворах учених панів у Франції, Німеччині та Нідерляндах. Двірські сьпіваки, вандруючі школярі та лицарі розносили їх що-раз далі, переробляли їх на народні мови: французьку, німецьку та нідерляндську. Найважнійша і найобширнійша переробка — французька. Се властиво не є одна повість, а цілий ряд повістей, майже не пов'язаних одні з одними, раз коротших то знов обширніших. Ті повісти писані ріжними людьми в XI. і XII. віках, були видруковані аж в нашім віці і заповнили 4 здорові томи; вони разом мають мало що не 50.000 віршів.

Загальна їх назва „Повість про Ренара“ (Le Roman du Renart), а поодинокі повісти називаються „браншами“, тоб то по нашому „галузями“. Таких галу-

зів було, здається, значно більше; до нас доховалося їх 36. Та вони разом не становлять цілоти, а тота подія, що в пізнійших переробках, а також і в нашій „Лисі Микиті“, є осередком повісти і громадить довкола себе всі інші оповідання, а власне оповідане про суд льва, про триразове кликання лиса, про засуд його, про хитрощі, якими він викрутився від смерті і про поєдинок лиса з вовком, хоч і знаходиться в старофранцузькій поемі, та є там тільки одною галузею в ряді інших, а не осередком цілоти.

Із французької мови переробив сю повість на старонімецьку мову около р. 1170 альзатський лицар Генріх Іліхезер. Він дуже вкорочував французькі оповідання, декуди додавав дещо нового, але також не вмів зробити з розрізнених пригод одної цілоти.

Доволі вдачною пробою скомпонування такої цілоти треба вважати італійську переробку одної частини французької поеми, а то власне тої частини, де розказано про суд льва над лисом. Італійська переробка має назву „Райнальдо“; вона дуже коротка супроти французької поеми і не здобула собі ширшого впливу.

Аж нідерляндському поетови Віллемови, що около 1250 р. переробив повість про лисові пригоди на нідерляндську (долішно-німецьку) мову удалося се діло. Оповідане про суд льва він зробив тою основою, довкола котрої громадяться всі інші оповідання, як хрустали довкола спільного ядра. Віллемова поема була около 1280 року перекладена на латинські вірші і пізніше перероблювана на прозу (по нідерляндськи, друковано 1479 і 1485, по німецьки, друк. 1498, по бельгійськи друк. 1564). Старонімецьку прозову переробку, в котрій лис називається „Reinke“, переклав в р. 1794 великий німецький поет Гете на німецькі вірші, держачи ся ста-

рої друкованої книжки майже слово в слово; єго переробка називає ся „Reineke Fuchs“ і відновила славу старої нідерляндської повісти в цілім сьвіті.

Від кінця XV. віку, коли були надруковані прозові переробки старих повістей про лиса, повісти ті стали ся улюбленою книжкою людовою в Німеччині, Нідерляндах, Бельгії, а відси переходили чи то в перекладах, чи з устних оповідань до иньших народів. Устні оповідання людові, дуже подібні до „галузів“ старофранцузької поеми, здібаємо у всіх європейських народів; є їх чимало і у народів словянських, а особливо у Русинів, Москалів і Сербів, хоч писані, книжні переробки французької поеми в давнійших часах сюди не заходили. Дуже багато оповідань про лисові та вовкові пригоди оповідають собі Саксонці семигородські, що осіли тут ще в XV і XVI віках. Навіть в устах галицьких жидів, що не вміють читати по німецьки, чув я обширне оповіданє про лиса, зовсім подібне до основної повісти в нашій поемі; те саме оповіданє записано навіть з уст півдиких муринів Готтентотів у полудневій Африці, де воно було занесене європейськими проповідниками разом з наукою Христової віри; віра Христова у них не прийняла ся, а оповіданє про лиса і вовка лишило ся в їх тямці.

Треба міні ще сказати кілька слів про свою переробку сеї стародавньої повісти. Пишучи єї, я взяв тільки головну раму нідерляндської поеми Віллєма, значить, ту саму, що є і в німецькій книзі про Рейнке і Гетевім перекладі, та я виповнював ту раму зовсім вільно, черпаючи і з старофранцузьких „галузів“ і з багатого скарбу наших людових оповідань. Бажаючи написати книжку для молодіжи а мусів із старого твору, а значить і з того, що є у Гете, повикидати багато такого, що зовсім не годить ся для молодіжі. На-

томісць я повводив із старших оповідань та з наших людських байок дещо нового так що загалом у другім виданю моєї переробки враз з тим оповіданєм, що становить рамку цілості і тягне ся через усі пісні, вплетено трицять більших або менших оповідань і уступів.

І ще одно. Я бажав не перекласти, а переробити стару повість про лиса, зробити її нашим народнім добром, надати їй нашу національну подобу. Я, щоб так сказати, на чужий, позичений рисунок накладав наші руські коліри. Дословно я не перекладав ні відки ані одного рядка. Чи се хибя, чи заслуга моєї праці — в те не входжу, досить, що з сего погляду вона моя. Друге виданє, що виходить в протягу трьох літ, дає мінї хоч скромний доказ, що я з'умів попасти в тон нашого народнього оповідання, з'умів дійсно присвоїти сей твір нашому народови.

Нове виданє „Лиса Микити“ являєть ся перед читачами значно змінене. Вже одне те, що невідповідну до духа нашої мови старосвітську правопись перемінено на фонетичну, що дозволяє віддати гнучкість та мелодійність нашої мови. Та в другім виданю сама поема значно розширена і поповнена; з девяти пісень першого видання зробило ся дванацять. І в тих частях, що лишили ся з першого видання, мало котра строфка лишила ся без зміни, багато дечого подавано, повигладжувано, виправлювано. Я дбав про те, щоби мова моєї переробки, не тратячи основного характеру галицько-руського нарічя, все таки не разила й Українців і наближувала ся до тої спільної Галичанам і Українцям літературної мови української, котрої витворенє так дуже потрібне для нашого суцільного літературного розвою. За цінні уваги при роботі дякую тут мойому щирому приятелеви М. Вороному.

Ів. Франко.

ЗМІСТ КНИЖКИ.

	Сторона
Пісня перша :	
Лев скликає звірів на суд	3
Вовк оскаржує Лиса	4
Вовк-геометра	4—7
Сварка Пса з Котом	7
Заяць — Лисів ученик	8
Борсук боронить Лиса	8
Як Лис рибу крав	9—10
Півень оскаржує Лиса	11—12
Лис-пустивник і Курка	12—13
Лев посилає Медведя до Лиса	14
Пісня друга:	
Лисів замок	15
Лис і Медвідь	15—18
Медвідь і мід в дубі	19—23
Поворот Медведя до царя	24
Цар шле Кота до Лиса	25
Пісня третя :	
Кіт і Лис	26—28
Кіт в курнику	29—32
Поворот Кота до царя	33
Борсук іде до Лиса	34
Пісня четверта :	
Борсук і Лис	35—36
Медвідь-губернатор	37
Лис і Вовк у шпіжарні	38—42
Медведів суд	43—43
Лис вибирає ся до царя	43—44
Пісня пята :	
Лис перед царем	45—46
Лис засуджений на смерть	45—48
Лисова сповідь	50—51
Лис і Вовк крадуть полоть	52
Лис паде в сіни	53—54
Як Вовк з Лисом ділив ся	55
Скарб царя Гороха	55—57
Пісня шеста:	
Змова Лиса, Медведя і Вовка	58—62
Лис увільнений від провин	63
Медвідь, Вовк і Кіт дістають ся до тюрми	64—65

Пісня сема:

Вовків плач	66— 67
Вовк і Гуси	68
Вовк і Свиня	69— 70
Вовк і Баран-самовбійця	70— 74
Вовк і Кравець	74— 76

Пісня осьма:

Лис-паломник	77— 78
Лис і Цап	79— 80
Лис і Заяць	81— 83
Цап-листонос	84— 87
Цапова смерть	88— 90

Пісня девята:

Бабай знов у Лиса	91— 93
Лисова філософія	94— 96
Вовк і Кобила	97—100

Пісня десята:

Кури і пісня про Комари	100—102
Лис ловить Півня	103
Як Лис Півня сповідав	103—109
Лисові громи на протекцію	110
Малпа лікарка	110—111
Лис, Вовк і Малпа	111—116

Пісня одинацята:

Лис перед Царем	117—118
Лисова брехня про клейноди	118—119
Вовк виступає проти Лиса	119—120
Як Лис учив Вовчицю рибу ловити хвостом	120—124
Лис і Вовчиця в Криниці	124—129
Вовк визиває Лиса на поєдинок	129—131

Пісня дванацята:

Лис і Малпа	131—134
Малпин плян	134
Малпина ворожба	135
Поєдинок Вовка з Лисом	135—139
Лисова перемога	140
Закінчене	142

Хто такий „Лис Микита“ і відки родом	143—153
--	---------

34.115

Ф $\frac{\text{I}}{\text{Л-630}}$